

Matka a šteňa plemena maremma. Šteňa vychovávané vedno s ovčami od odstavenia do veku 16tyždňov im ostane verné po celý život.

Foto: R. Coppinger 1994

Obnovenie tradície využívania pastierskych strážnych psov

Slavomír Findo

Šarplaninec dovezený z bývalej Juhoslávie do USA.
Foto: R. Coppinger 1994

Maremma, spoľahlivý a verný strážca oviec.
Foto: R. Coppinger 1994

Obnovenie tradície využívania pastierskych strážnych psov

Úvod

© Slavomír Findo 1997

© ABIES — vydavateľstvo Lesoochranárskeho zoskupenia VLK, 1999

Predkladaná brožúrka vznikla na popud našich amerických spolupracovníkov, prof. Raymonda Coppingera a jeho manželky Lorny Coppingrovej, ktorí sa ochranou hospodárskych zvierat pomocou psov proti voľne žijúcim šelmám zaoberejú už vyše dvoch desaťročí. V roku 1994 sme vedno s nimi absolvovali niekoľkodňovú cestu po slovenských salašoch aj chovateľoch slovenských čuvačov, a s poľutovaním sme konštaovali, že pôvodné poslanie našich strážnych psov je už zabudnuté. Na všetkých salašoch, ktoré sme navštívili, čuvače boli uviazané na reťaziach. Správali sa veľmi agresívne voči ľuďom a boli málo účinné proti šelmám. Psy sú držané v nevhodných podmienkach, často bez vody a možnosti ukrytie sa pred nepriazňou počasia.

Úloha pastierskych strážnych psov v dnešných časoch nadobudla nový rozmer. Okrem tradičnej ochrany hospodárskych zvierat, dobré strážne psy sa nepriamo podieľajú aj na zachovaní našich vzácnych šeliem: vlka, medveďa a rysa. Správne vychovávané a používané psy dokážu účinne zabrániť prístupu divej zveri k statku. Tým sa otvára možnosť lepšieho spolužívania človeka a šeliem, ktorých početnosť nie je potrebné regulovať lovom. Túto úlohu však zvládnu len správne vychované strážne psy, ktoré na Slovensku už vymizli, alebo sa lokálne chovajú bez toho, aby o nich niekto vôbec vedel.

Za podporu vydania tejto publikácie ďakujeme
The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Hungary,
Friends of the Earth - US a Friends of the Earth International

Táto príručka je predovšetkým určená chovateľom statku a ovčiar-ských psov. Veríme, že nebude len návodom na vychovanie dobrých strážcov čried domácich zvierat, ale aj výzvou pre chovateľov slovenského čuvača, aby obnovili jeho pôvodné pracovné poslanie, pre ktoré ho naši predkovia vyšľachtili. Je však tiež určená lesníkom, pracovníkom ochrany prírody, štátnej správy a ostatným záujemcom, ktorí prichádzajú do styku so škodami zavinenými šelmami na domácich zvieratách.

Autor

August 1997

Obnovenie tradície využívania pastierskych psov na stráženie domácich zvierat proti šelmám

V Európe sa od pradávna používali psy na stráženie čried proti medveďom, vlkom, rysom a zlodejom. Pastieri vyšľachtili veľké, mohutné psy s priemernou hmotnosťou 35 - 40 kg, výškou 65 - 70 cm a správaním odlišným od menších, čulých psíkov používaných na zavracanie. Strážne psy vo dne aj v noci verne sprevádzajú čriedy oviec, kôz alebo koní a dobytka. Psy chránia domáce zvieratá zastrašovaním šelmy výhražnými prejavmi a postojmi, čím jej narúšajú postupnosť jednotlivých fáz lovú. Väčšina šeliem vyrušená pri útoku, vzdá sa ďalšieho úsilia o získanie koristi. Skutočný boj medzi psom a šelmom je zriedkavosťou. Šelma pri stretnutí so psom sa inštinktívne vyhýba riziku poranenia a neusiluje sa korisť uloviť za každú cenu. Pastieri využili poznatky získané dlhodobým pozorovaním správania psov a vyvinuli systém ochrany domácich zvierat a zároveň aj voľne žijúcich šeliem.

Pri pohľade na európske pastierske strážne psy dospejeme k poznaniu, že viacero plemien je na pokraji vyhynutia alebo sa chovajú len na poťešenie a predvádzanie na výstavách. Daktoré rasy psov už pravdepodobne vyhynuli, napr. Rafeiro do alentejo pôvodom zo stredného Portugalska. Iné plemená psov chovatelia vykúpili od miestnych pastierov na obchodovanie, čo nepriaznivo ovplyvnilo ich ďalší osud. Miestne plemená psov boli po stáročia súčasťou pastierskeho života, ale v súčasnosti sú odsúdené na zánik alebo geneticky znehodnotené krížením s túlavými psami s nevhodnými vlastnosťami.

Na smutnom osude pastierskych psov je však pozitívne aspoň to, že dosiaľ nezaniklo ich pôvodné poslanie ako strážcov hospodárskych zvierat. Tento spôsob ochrany je v súčasnosti veľmi užitočný aj pre ohrozené druhy európskych veľkých šeliem, pretože psy im zabranujú prístup k hospodárskym zvieratám. Pri použití psov na stráženie, šelmy netreba zabíjať alebo vyháňať z ich pôvodného prostredia. V areáli výskytu veľkých mäsožravcov je použitie strážnych psov najprirodzenejším a najvhodnejším spôsobom ochrany domácich zvierat.

Pastierske strážne psy v Európe a USA

V Európe sa psy na ochranu domácich zvierat tradične používali po stáročia, ale v 20. storočí ich chov zaznamenal postupný úpadok. Keď po 2. svetovej vojne začali sa znižovať stavy oviec v Európe, poklesli aj počty psov a zanikla kultúrna tradícia ich výchovy, výcviku a praktického využívania. Slovensko je v tomto ohľade extrémnym príkladom. Slovenskí pastieri pred 2. svetovou vojnou uväzovali mladé psy na refaz, aby v nich vysteľovali agresivitu voči ľuďom - zlodejom oviec. Teraz ich uväzujú zo strachu, pretože veria, že agresivita je ich vrodená vlastnosť. Naši americkí spolupracovníci sa zaoberali strážnymi psami v mnohých krajinách sveta, no len zriedkavo ich videli uviazané na refazi. Ani jeden zo psov nejavil vrodenú agresivitu voči ľuďom. Dlhodobý výskum ukázal, že uväzovanie psov do blízkosti čriedy alebo košiara znižuje ich obranyschopnosť: psy si nemôžu správne navyknúť na ovce, nemôžu ich chrániť proti šelmom a vyvinnie sa v nich tzv. „refazový efekt“ - nadmerná agresivita voči ľuďom. Na Slovensku už pravdepodobne úplne zanikla kultúrna tradícia správnej výchovy strážnych psov a poznatky o ich využívaní. Na maľbe z konca 19. storočia je zachytený strážny pes s pichľavým obojkom na krku. Je to dokaz toho, že aj slovenský čuvač sa v minulosti používal správnym spôsobom a neuväzovali ho na refaz.

V USA do konca 70. rokov takmer nič nevedeli o ovčiarskych strážnych psoch. Rozdiely v správaní strážnych a zavracacích psov sa neuznávali. Koncom 70. a v 80. rokoch viacero tímov pracovníkov z vysokej školy Hampshire College strávilo v Európe mnoho týždňov pozorovaním strážnych psov, rozhovormi s pastiermi a chovateľmi psov. V Európe sa veľa naučili, napriek tomu museli dlho pracovať s importovanými psami, aby spoznali celý systém ich správneho používania. Museli rozlíšiť

psami, aby spoznali celý systém ich správneho používania. Museli rozlíšiť

mýty a rozprávky od podstatných skutočností. Systém prispôsobili na podmienky Severnej Ameriky.

V USA sa dosiahol úspech viacerými spôsobmi. Vedno s pastiermi sa evidoval postupný pokles strát hospodárskych zvierat. Sledoval sa nárast záujmu pastierov a farmárov o chov strážnych psov. Kým do polovice 70. rokov sa v celých USA registroval asi tucet strážnych psov (okrem psov indiánskeho kmeňa Navajo), výskumníci z vysokej školy Hampshire College, v priebehu dvanásťich rokov vychovali a umiestnili na rančoch a farmách vyše 1 400 psov. V štáte Nevada už v polovici 90. rokov 90 % chovateľov oviec využívalo strážne psy. Dôraz sa kládol na zvýšenie úrovne chovu psov a zlepšenie ochrany kŕdľov. Dnes v USA už pravdepodobne pracuje viacero strážnych psov ako v Európe.

Význam pastierskych strážnych psov pre zachovanie veľkých šeliem

Pastierske národy od pradávna hľadali účinné metódy ochrany hospodárskych zvierat proti šelmám. V novších časoch sa stretávame s oficiálou štátnej politikou zameranou na vyničenie alebo redukovanie škodlivých druhov zvierat. Ludia predovšetkým ničili veľké šelmy; lokálne ich úplne vyhubili alebo zdecimovali tak, že prežívajú len zvyšky populácií.

Ochrana ohrozených druhov zvierat v ich prirodzenom prostredí je prvoradým záujmom biológov zveri na celom svete. Stabilizovanie populácií vlkov, medvedov a mačkovitých šeliem, poľnohospodári pokladajú za riziko pre chov hospodárskych zvierat. Preto v programoch zachovania voľne žijúcich zveri navrhujú sa metódy odplašovania šeliem od domácich zvierat a nie ich usmrcovanie. Je to nový pohľad na riešenie ochrany domácich zvierat pred škodami spôsobovanými šelmami. Zdôrazňuje sa potreba zamedzenia prístupu predátorov k domácom zvieratám a nie redukcia ich stavov.

Kedž začiatkom 20. rokov tohto storočia americká vláda začala program ničenia šeliem, vlky vymizli zo všetkých 48 štátov, okrem malej populácie v najseverovýchodnejšej Minnesota. Traperi stopovali a odchytávali jednotlivé vlky celé mesiace, aby sa uistili, že likvidácia bola úplná.

Kojota sa nepodarilo vyničiť. Federálny program zameraný na riešenie škôd zavinených zverou likvidoval kojoty odstrelom, chytaním do pascí a trávením v takom rozsahu, že napr. v roku 1974 z 15 štátov s rozvinutým ovčiarstvom nahlásili 71 777 usmrtených kojotov. Boli to asi 4 % celej populácie kojotov týchto štátov. Vyplatené odmeny za kojoty a 3 943 rysov, medvedov a púm predstavovali sumu 6,2 mil. dolárov. Kojoty prezili tento masaker a chovatelia oviec v roku 1979 opäť hlásili až 10 % straty vplyvom predátorov v hodnote 103 mil. dolárov.

Pretože ničenie šeliem bolo neúčinné, hľadali sa iné riešenia. Taktomer súčasne sa začalo formovať mohutné ochranárske hnutie s významným politickým vplyvom. Tento obrat čiastočne podnietilo ničenie vlkov, pretože štátni poľovníci si začali uvedomovať nezmyselnosť vyhľadzovania šeliem. Napokon v 70. rokoch americká vláda prijala viacero krokov na zmiernenie kántrenia šeliem. Zakázalo sa trávenie vo voľnej prírode a v niektorých štátoch aj chytanie do nášlapových pascí.

Súčasne sa pracovalo na zavádzaní nových metód ochrany hospodárskych zvierat. Elektrické ohrady a pastierske strážne psy sa ukázali ako najvýhodnejšie. Ku koncu 20. storočia sa americké poľnohospodárstvo usiluje lepšie spolunažívať so zverou, ako na jeho začiatku.

Ochrana hospodárskych zvierat strážnymi psami je stará metóda. V USA ojedinele využívali strážne psy španielski pristahovalci v 19. storočí a pôvodní Američania, ktorí túto metódu od nich prevzali. Pôvodní obyvatelia, príslušníci kmeňa Navajo (Nové Mexiko, Arizona, Utah) a Mexičania ju stále využívajú. Inde, napr. v Argentine, bolo stráženie čried pomedzi psov zaužívané v časoch Darwina okolo roku 1820, ale v súčasnosti iba málo gaučov si pamätá na rozprávanie rodičov o tomto spôsobe ochrany. Na dokreslenie obrazu uvádzame Darwinov opis práce strážnych psov tak, ako ju sám pozoroval v Argentine.

„Za pobytu na estancii ma bavilo pozorovať tunajšie ovčiarske psy, o ktorých som počul veľa zaujímavých príhod. Pri cestách koňmo často možno vidieť veľké čriedy oviec, ktoré vo vzdialosti niekoľkých mil od ľudských obydlí alebo ľudí stráži iba jeden alebo dva ovčiarske psy. Často som rozmyšľal, ako vzniká takéto pevné priateľstvo. Výchovná metóda po-

zostáva v tom, že šteniatko veľmi skoro suke vezmeme a potom si už od malička musí zvykať na svojich budúcich druhov. Tri razy alebo štyri razy denne mu pridržia ovcu, aby sa mohlo nacicať mlieka a v ovčinci mu urôbia brloh z vlny. Vôbec mu nedovolia stýkať sa s ostatnými psami a s hospodárovými deťmi. Okrem toho šteniatko obyčajne kastrujú, takže keď dospeje, má s ostatnými psami sotvačo spoločné. Po takejto výchove pes vôbec nechce odísť od čriedy a bráni ovce práve tak, ako by iný pes bránil svojho pána. Keď sa dakto približuje k čriede, je zaujímavé pozorovať, ako pes ihneď skočí na nohy a začne brechať. Ovce sa hrnú tesne za psom, akoby to bol najstarší baran. Možno ho ľahko vycvičiť, aby v určitú hodinu dňa priviedol čriedu domov. Najviac zlosti je s nimi za mladi: chcú sa s ovcami hrať a pri tejto zábave niekedy svoje úbohé zverenky celkom nemilosrdne štvú.

Ovčiarsky pes si každý deň pribehne k domu po kúsok mäsa a len čo ho dostane, odplazí sa preč, ako keby sa hanbil za svoj čin. Domáce psy sa pritom správajú veľmi nemilosrdne a aj najmenší z nich sa opováži zaútočiť na ovčiaka a prenasleduje ho. Len čo však ovčiak dobehne k svojej čriede, obráti sa a začne brechať a všetky domáce psy sa chytrou dajú na útek. Podobne sa aj celá svorka hladných divých psov iba málokedy opováži napadnúť čriedu oviec, ktorú stráži hoci iba jeden takýto verný ovčiak. Niektorí ľudia dokonca hovoria, že sa to nestáva nikdy. Mám dojem, že je to veľmi zaujímavý príklad, ako možno príchylnosť psa usmerniť. Je naozaj zvláštne, že aj divý aj vycvičený pes si vždy zachovávajú rešpekt či úctu pred zvieratami, ktoré sa spravujú svojím inštinktom spolčovať sa. Skutočnosť, že skupinu divých psov môže odohnať jediný ovčiak, viem si vysvetliť iba tým, že divé psy pre dajakú zvláštnu príčinu predpokladajú, že v kŕdli oviec je pes práve taký mocný, akoby bol vo svorke psov. F. Cuvier pozoroval, že všetky zvieratá, ktoré možno ľahko skrotiť, pokladajú človeka za člena svojho vlastného spoločenstva a takto uspokojujú svoj pud spolčovať sa. V našom prípade pokladá ovčiarsky pes ovce za svojich druhov a to mu dodáva sebavedomie. Hoci divé psy vedia, že jednotlivé ovce nie sú psy, ale chutná potrava, predsa sa do určitej miery podriadujú prvému hľadisku, keď vidia, že na čele kŕdla oviec stojí pes.“

Podobná situácia je v Európe a Ázii, kde takmer každá krajina sa pýšila chovom vlastného plemena strážnych psov, ale v súčasnosti ich potrebujú málo, pretože mnohé druhy šeliem už vyhynuli.

Zvýšená potreba ochrany šeliem aj hospodárskych zvierat je však prospešná na udržanie pracovných chovov strážnych psov. Boli sme v kontakte s biológmi vlkov v Číne, ochrancami gepardov v Namíbii a biológmi zveri v Argentíne. Do Namíbie a Argentíny sa importovali psy a vyškolili sa tam miestni pastieri a strážcovia zveri. Pôvodní obyvatelia Namíbie majú vlastné plemená malých strakatých psov nazývaných „pouličná zmes“. Tieto strakáče sa podobajú psom kmeňa Navajo a sonoranských Mexičanov (Sonora, rieka v Mexiku) a celkom dobre si plnia strážne povinnosti.

Strážne psy sú prispôsobivé na prácu v rozličných krajinách, účinné proti väčšine druhov šeliem, sú použiteľné pri rozličných metódach živočisnej výroby a vedia sa adaptovať na zvyky miestneho obyvateľstva. Pracovné psy osvedčené v jednej oblasti možno s úspechom využiť aj inde. Doterajšie poznatky potvrdzujú, že psy možno všade využiť na stráženie čried hospodárskych zvierat. Psy sú dobrými pomocníkmi pri riešení ochrany domácich zvierat v projektoch záchrany šeliem a pri ich návrate do pôvodného prostredia. Pomáhajú prekonať strach a obavy zo šeliem. Pri zavádzaní psov do problémových oblastí, treba ľuďom dôkladne vysvetliť spôsob výchovy a práce strážnych psov. Psy sú súčasťou hospodárenia a treba ich začleniť do systému chovu oviec.

Pri predpokladanom návrate šeliem do pôvodného prostredia, treba tu začať s chovom psov v dostatočnom predstihu. Výchova psov s čriedou vyžaduje určitý čas. Najprv je potrebné zaobstarať štence, potom ich naučiť sprevádzat čriedu, nechať dospiť a umožniť im získať skúsenosti. Pastieri sa musia naučiť vychovávať a cvičiť psy a porozumieť, za akých okolností pes pracuje najlepšie.

Predstavujeme pastierske strážne psy

Pastierske psy sa používajú na ochranu čried domácich zvierat pred šelmami. Pracujú samostatne alebo v kombinácii s inými metódami ochrany. Sú to psy s visiacimi ušami, veľkosťou a výzorom podobné ovciam, sprevádzajúce statok vo dne i v noci.

Psy po stáročia strážili domáce zvieratá pred vlkmi, medveďmi a mačkovitými šelmami v južnej Európe a Euroázii. Americkí chovatelia si

postupne osvojujú tento spôsob ochrany statku zaužívaný v Starom Svete. Psy sa používajú predovšetkým na stráženie oviec a kôz. Poznatky získané pri strážení jedného druhu statku napr. oviec, možno však dobre využiť aj na ochranu iných domácich zvierat.

Slubné výsledky terénnych pokusov

Overovanie tradičných plemien psov v teréne začali americkí biológovia koncom 70. rokov. Do roku 1984 sa ukázalo, že 65 - 75 % psov úspešne pracovalo pri ochrane oviec. V Európe sa takýto výskum zatiaľ neuskutočnil.

Chovatelia z 35 štátov USA používajú tieto psy, ktoré sa osvedčili jednak pri práci s veľkými kŕdlami vyše 1000 oviec, ale aj s malými, niže 100 ks. Psy strážia na otvorených priestranstvách aj v oplotených pasienkoch. Výskumníci pokračujú v overovaní strážnych psov pre rozličné spôsoby chovu domácich zvierat. Porovnali časť napádania čried šelmami pred a po zavedení ochrany pomocou psov. Na základe dotazníkovej akcie z roku 1982 chovatelia 158 dospelých psov potvrdili, že 98 psov znížilo straty na domácich zvieratách. Zo 75 psov umiestnených v podmienkach častého napádania oviec šelmami, 50 významne znížilo výskyt útokov a 25 úplne zabránilo ďalším stratám. Z inej skupiny opýtaných 40 chovateľov, 39 odpovedalo, že psy im priniesli pokoj myse, 24 z nich sa začalo menej spoliehať na iné spôsoby ochrany napr. elektrické ohradníky a 21 prestalo na noc zatvárať ovce.

Výber psa

Chovatelia statku si môžu vybrať z viacerých plemien psov Starého Sveta, napr. anatólskeho ovčiaka (Turecko), castro laboreiro (Portugalsko), pyrenejského psa (Španielsko, Francúzsko), komondora a kuvasa (Maďarsko), maremma (Talianosko), šarplaninského ovčiaka (bývalá Juhoslávia) alebo tibetskú dogu (Tibet). Medzi všetkými spomenutými plemenami si možno vybrať dobrého psa, pretože ich vlastnosti sú rovnaké. Rozdiely

v temperamente sú známe aj pri tom istom plemene, pričom individuálne rozdiely sú väčšie, ako rozdiely medzi psami rozličných plemien.

Pri výbere psa sa radšej opýtajte na vlastnosti určitej krvnej línie a nespoliehajte sa na povest plemena. Zásadne si vyberte psa z pracovnej línie, teda od rodičov využívaných v praxi na stráženie statku.

Správanie

Pastiersky strážny pes musí mať tri základné vlastnosti:

- ✓ *Musí byť dôveryhodný - nesmie zraňovať statok alebo ho vyrušovať pri pasení, odpočinku, rodení mláďat alebo inej aktivite.*
- ✓ *Musí byť verný statku a zotrvavať v jeho tesnej blízkosti.*
- ✓ *Musí strážiť, vždy keď sa priblíži šelma alebo neznáma osoba musí brechať.*

Psy musia neprestajne strážiť statok. Prejavujú to tým, že striedavo zaháňajú nepriateľa výhražným brechaním a ustupujú naspäť k čriede. Strážny pes len výnimočne bojuje so šelmom.

Rozdiely v správaní zavracacích a strážnych psov

Správanie zavracacích psov je úplne odlišné od strážnych psov. *Zavracace majú vrodené polovné správanie, prenasledovanie a naháňanie oviec.* Pastier usmerňuje pohyb čriedy udržiavaním smeru naháňania. Poľovné správanie je vrodená vlastnosť a výcvikom ju nemožno odstrániť. Pri mladom psovi sa prejavuje prenasledovaním pohybujúcich sa predmetov, napr. pobehovaním za loptičkou a zvýšenou aktivitou. Šteňa strážného psa je pohodlnejšie, zvyčajne si nevšíma pohodené predmety. Poľovné správanie sa zjavuje po piatom mesiaci veku šteňa. Kým pri zavracacích psoch sa vyvinie naplno, pri

Typický postoj psa pripraveného zaútočiť ukazuje borderská kolia na obrázku. Prikŕčený pes upriamene hľadí do očí ovci, striehne na ňu a je pripravený ihned vyraziť.

strážnych psoch zostávajú z neho len zvyšky, ktoré načim pri výchove potláčať. Strážny pes vo veku 6-9 mesiacov niekedy prejavuje poľovné správanie naháňaním a hryzením oviec. Takéto správanie psa je nevhodné a potláčame ho za každých okolností.

Obidva typy ovčiarskych psov s odlišnými prejavmi správania sú pri statku užitočnými pomocníkmi. Majú rozdielne zamestnania, zavracanie a stráženie: využívajte ich správnym spôsobom!

Učenie strážneho psa na zavracanie statku je nesprávne a neusilujte sa o to! Výcvik strážneho psa je zväčša záležitosťou výchovy šteňa so statkom. Pamäťte si, že ak chcete mať psa pri čriede, nemôže byť zároveň rodinným spoločníkom! So šteňaťom začnite pracovať už pri rodení jahniec alebo na pastve so starším statkom. Cieľom výcviku je vytvorenie vzájomnej sociálnej väzby medzi psom a ovciami. Niekedy to vyžaduje zatvorenie psa aj oviec do osobitnej budovy, aby sa tu vzájomne oboznámili a spriateliли. Zo šteňaťa, ktoré spí s ovcou a breše pri nebezpečenstve, bude dobrý strážnik. Zapamäťte si pravidlo: *Ak pes nie je pri ovciach, nie je tam, kde by mal byť!*

Charakteristika vybraných plemien ovčiarskych strážnych psov

SLOVENSKÝ ČUVAČ

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Slovensko
Obdobie vzniku: stredovek
Pôvodné využitie: stráženie čried
Dnešné využitie: spoločník, ochrana statku
Priemerná dĺžka života: 12 rokov
Hmotnosť: 30 - 40 kg
Výška: 55 - 70 cm

História plemena: Tento vrchovský pastiersky pes s podobným pôvodom ako väčší maďarský kuvas takmer vyhynul. Prežil vďaka Dr. Antonínu Hružovi zo Školy veterinárneho lekárstva v Brne, ktorý sa po skončení 2. svetovej vojny pustil do jeho úspešného šľachtiteľského programu.

Opis: Pokojný, silný a neohrozený ochranca svojho teritória a čriedy. Svojimi vlastnosťami je veľmi podobný maďarskému kuvasovi. Medzinárodné uznanie získal roku 1969 a dnes je toto plemeno aj oblúbeným spoločenským psom. Má pokojnú povahu a je prítulný k členom domácnosti. Jego hustá srsť vyžaduje pravidelné čistenie, preto nie je vhodný do bytu, v ktorom sa vyžaduje dokonalá čistota. Uvádzanie čuvačov na refaze pri strážení letných salašov po celé desaťročia, potláča jeho vrodené vlohy vyšľachtené v minulosti na ochranu čried domácich zvierat.

MAĎARSKÝ KUVAS

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Maďarsko
Obdobie vzniku: stredovek
Pôvodné využitie: stráženie čried
Dnešné využitie: spoločník, ochrana statku
Priemerná dĺžka života: 12 - 14 r.
Iné názvy: Kuvasz
Hmotnosť: 30 - 52 kg
Výška: 66 - 75 cm

História plemena: Predpokladá sa, že tento veľký, biely pes prišiel do Maďarska začiatkom 12. storočia vedno s nomádskymi tureckými pastiermi - Kumánmi. Názov plemena sa prvý raz spomína začiatkom 17. storočia, pochádza z tureckého slova kuvas alebo kawasz, čo v preklade znamená vyzbrojený strážca.

Opis: Pôvodne toto plemeno nebolo poľovným psom, ale v maďarských historických knihách sa uvádzá, že v 15. storočí kráľ Matej I. používal kuvasa na lov diviakov. Je verný strážca, uprednostňuje svoju čriedu statku pred lovom ďivej zveri. Jeho pôvod siaha pravdepodobne až k staro-

vekým ázijským pastierskym psom, ktoré prišli do Európy vedno s dobyvateľmi a nomádskymi pastiermi. Kuvas je mocný pes, ktorý je ochotný brániť svoje teritórium a najlepšie sa osvedčuje v rukách schopných cvičiteľov. V domácnosti je oddaným a spoľahlivým spoločníkom.

PODHALANSKÝ OVČIAK

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Poľsko
Obdobie vzniku: začiatok 17. storočia
Pôvodné využitie: stráženie statku
Dnešné využitie: stráženie, spoločník
Priemerná dĺžka života: 11 rokov
Iné názvy: Owczarek podhalański, owczarek tarzański
Hmotnosť: 45 - 69 kg
Výška: 61 - 87 cm

História plemena:

Je blízky príbuzný maďarského kuvasa, slovenského čuvača a pravdepodobne aj iných európskych veľkých vrchovských ovčiakov, ako napr. talianskeho bergamského ovčiaka. Tento strážny pes pochádza z veľkých ázijských mastifov prinesených do Európy pred vyše 1000 rokmi.

Opis: Vyznačuje sa silnými svalmi a nádhernou srsťou, ktorá ho ochraňuje aj pred najdrsnnejším počasím. Podhalanský ovčiak je klasický vrchovský pes na stráženie čried domácich zvierat. Snaha o využívanie podhalanského ovčiaka ako fažného, policajného či vojenského psa nezmenila jeho pôvodné vlastnosti a zostal oddaný a ostražitý strážca. Jeho posláním je sprevádzanie a potulovanie sa s čriedami domácich zvierat, ktoré dokáže úspešne ochrániť proti šelmám a zlodejom. Je prívetivý spoločník a rovnako dobrý a spoľahlivý strážny pes.

AKBAŠSKÝ PES

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Turecko
Obdobie vzniku: stredovek
Pôvodné využitie: stráženie oviec
Dnešné využitie: stráženie oviec
Priemerná dĺžka života: 10 - 11 rokov
Iné názvy: Coban kopegi (Akbash dog)
Hmotnosť: 41 - 55 kg
Výška: 71 - 86 cm

História plemena: Tureckí pastieri šľachtili biele strážne ovčiaky zjavne preto, aby sa odlišovali od šeliem. Akbašský pes zo západného Turecka je pravdepodobne príbuzným iných veľkých bielych ovčiarskych psov žijúcich v Európe - komondora, kuvasa, podhalanského ovčiaka a dokonca i vzdialenejšího pyrenejského vrchovského psa.

Opis: Mohutné telo a ostrý zrak naznačujú, že akbašský pes mohol po svojich predkoch zdiediť krv sledičov. Toto plemeno sa začalo využívať do Spojených štátov amerických v 70. rokoch tohto storočia, čím sa zabezpečila jeho budúcnosť. Na západe Spojených štátov amerických ho využívajú ako ochrancu oviec a kôz pred kojotmi. Podobne, ako anatolský ovčiak, aj akbašský pes je vidiecky strážca čried domácich zvierat. Je pokojný so vznešenými spôsobmi, podozrievavý voči cudzím ľuďom. Je to pes podobný anatólskemu ovčiaku, ale bez tmavej masky na hlave.

KOMONDOR

História plemena: Komondor patrí k najväčším pastierskym psom a pravdepodobne sprevádzal nomádske kmene z východu, ktoré sa usídlili na území dnešného Maďarska pred vyše 1000 rokmi. Jeho meno sa prvý raz spomína roku 1544, ale až okolo roku 1910 komondora uznali za štandardné plemeno.

Základné údaje:*Krajina pôvodu:* Maďarsko*Obdobie vzniku:* starovek*Využitie v minulosti:* ovčiarsky a strážny pes*Dnešné využitie:* pastiersky a strážny pes, spoločník*Priemerná dĺžka života:* 12 rokov*Iné názvy:* maďarský ovčiak*Hmotnosť:* 36 - 61 kg*Výška:* 65 - 90 cm

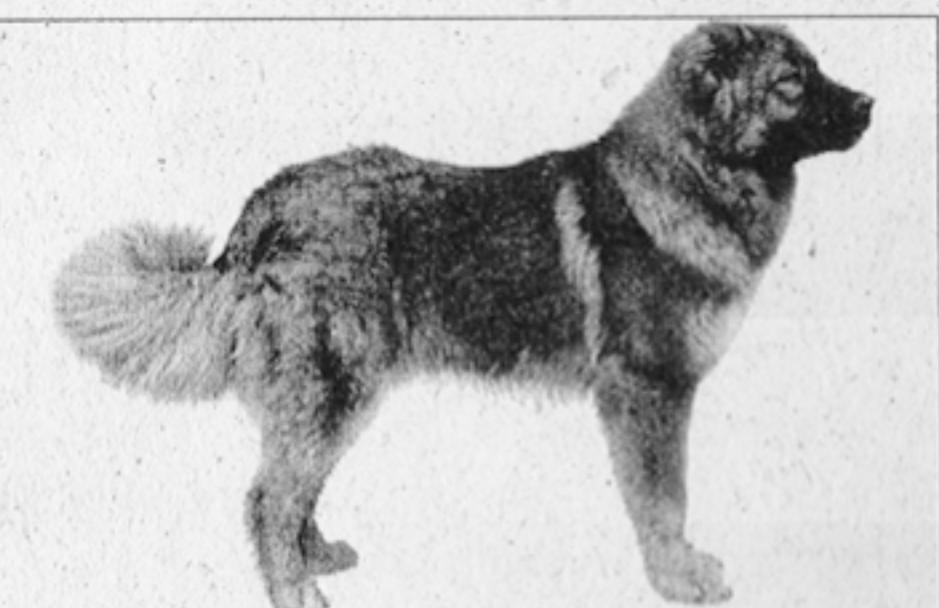
Opis: Splstnatena srsť stáročia ochraňovala komondora pred prírodnými živlami a vlkmi pri strážení oviec a rožného statku. Jeho vrodený strážny inštinkt sa dnes využíva v Severnej Amerike na ochranu oviec pred kojotmi. Vzhľadom na svoje vrodené vlastnosti patrí k najlepším pastierskym strážnym psom. Pes vyrastá s ovcami a strihajú ho vedno s nimi. Je prispôsobivým spoločníkom. Jeho srsť vyžaduje stálu starostlivosť, aby sa neposplietala a nezhrčkavala.

ŠARPLANINEC**Základné údaje:***Krajina pôvodu:* Balkán/Macedónia*Obdobie vzniku:* stredovek*Pôvodné využitie:* stráženie oviec*Dnešné využitie:* pasenie a stráženie*Priemerná dĺžka života:* 11 - 13 r.*Iné názvy:* Šarplaninac, šarplaninský pastiersky pes*Hmotnosť:* 25 - 37 kg*Výška:* 56 - 61 cm

História plemena: Predpokladá sa, že toto plemeno je staršie ako kraský ovčiak ale mladšie ako grécky pastiersky pes a turecký akbašský pes. Šarplaninský pastiersky pes žije v doštatočnom počte v Albánsku a Macedónii. Za samostatné plemeno ho uznali roku 1930. Nedávno bol

šarplaninec vyvezený do Spojených štátov amerických na ochranu fariem pred kojotmi.

Opis: Hoci vojnové udalosti v Bosne znížili populáciu tohto plemena, od roku 1975 pokračuje jeho úspešný export do Spojených štátov amerických a Kanady, kde má budúcnosť. Šarplaninský pastiersky pes je nepodajné plemeno s nezávislou povahou. Svoju prácu berie vázne - je bystrý a ostražitý, pri strážení oviec preskúma celé okolie. Pri konflikte sa nezlakne ani väčšieho protivníka.

KAUKAZSKÝ OVČIAK**Základné údaje:***Krajina pôvodu:* Rusko, Kaukaz*Obdobie vzniku:* stredovek*Pôvodné využitie:* stráženie čried*Dnešné využitie:* stráženie a ochrana čried*Priemerná dĺžka života:* 10 - 11 r.*Iné názvy:* Kavkazskaja ovčarka*Hmotnosť:* 45 - 70 kg*Výška:* 64 - 72 cm

História plemena: Celé stáročia sa páslí kŕdle oviec vo veľvrchovskom prostredí na Kaukaze, pohorí medzi Čiernym a Kaspickým morom, zasahujúcim do Turecka a Iránu. Psy podobné tomuto vynikajúcemu strážovi chránili ovce pred zlodejmi a šelmami najmenej 600 rokov.

Opis: Robustný a mocný, najobľúbenejší ruský pastiersky pes „ovčárka“ sa bežne predstavuje na výstavách psov v celom Rusku a iných častiach bývalého Sovietskeho zväzu. Rozsiahle šľachtiteľské programy v Poľsku, Čechách a na Slovensku zabezpečujú popularitu tohto psa, hoci jeho pôvodné využitie ako strážcu oviec postupne zaniká. Kaukazský ovčiak sa dostal do východného Nemecka koncom 60. rokov 20. storočia ako služobný pes pri pohraničnej stráži, predovšetkým pri povesthnom Berlínskom mure. Po jeho páde v roku 1989 početnú sedemtisícovú skupinu hliadkovacích psov rozpustili. Väčša z nich sa dostalo do nových domovov po celom Nemecku.

Budúcnosť tohto opatrného a nezávislého psa zabezpečuje starostlivý chov v Nemecku.

MAREMMANSKÝ PASTIERSKY PES

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Taliansko
Obdobie vzniku: starovek
Pôvodné využitie: stráženie čried
Dnešné využitie: spoločník, ochrana domácich zvierat
Priemerná dĺžka života: 11 - 13 rokov
Iné názvy: Cane pastore Maremmano - Abruzzese, maremma
Hmotnosť: 35 - 45 kg
Výška: 60 - 73 cm

História plemena: Dnešný maremmansko - abruzzský pastiersky pes je potomkom maremmanského ovčiaka s kratšou srsťou a dlhšieho abruzzského vrchovského psa.

Opis: Maremma je klasický európsky pastiersky pes, pravdepodobne potomok veľkých bielych európskych ovčiakov, ktoré sa rozšírili po celej Európe pred vyše 1000 rokmi. Ohnivkami v tejto migračnej retazi sú anatolský pastiersky pes a akbašský pes z Turecka, čuvač zo Slovenska, kuvas a komondor z Maďarska a pyrenejský vrchovský pes z Francúzska. Maremu vyšľachtili ako menšieho strážneho psa, pričom si udržal nezávislosť a hrdosť svojich predkov. V súčasnosti sa bežne vyskytuje v Taliansku a Veľkej Británii, v iných krajinách je zriedkavosťou. Je vynikajúci strážca, ale tvrdohlavý, zanovitý, ľahko ovládateľný. Nedávno ho vyviezli do USA, kde sa osvedčil na rozľahlých letných pastvinách ako vynikajúci strážca statku proti kojotom, vlkom, pumám a iným šelmám.

CAO DE CASTRO LABOREIRO

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Portugalsko
Obdobie vzniku: začiatok 16. storočia
Pôvodné využitie: stráženie domácich zvierat
Dnešné využitie: pastiersky pes, spoločník, stráženie
Hmotnosť: 23 - 34 kg
Výška: 51 - 61 cm

História plemena: Tohto svalnatého a odvážného strážneho psa vyšľachtili krížením mastifov a iných miestnych psov v oblasti mesta Castro Laboreiro, ležiaceho medzi pohoriami Peneda a Suajo.

Opis: Inteligentný pes jednoduchého zovňajšku. Pri spozorovaní v-trelca sa ozýva najprv hlbokým vrčaním a pokračuje ostrým, dlhotrvajúcim bŕchotom. Dobré pracovné vlastnosti predurčujú tohto psa na spoľahlivú ochranu statku pred vlkmi, inými šelmami a zlodejmi. Je ľahko ovládateľný, vyžaduje dôsledný výcvik a pevnú ruku.

PYRENEJSKÝ VRCHOVSKÝ PES

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Francúzsko
Obdobie vzniku: starovek
Využitie v minulosti: stráženie oviec
Dnešné využitie: spoločník, stráženie
Priemerná dĺžka života: 11 - 12 r.
Iné názvy: Chien de Montagne des Pyrénées
Hmotnosť: 45 - 60 kg
Výška: 65 - 81 cm

História plemena: Jeden z najväčších bielych strážnych mastifov, na začiatku 20. storočia bežný najmä v Andorre. Toto nádherné plemeno je pravdepodobne príbuzné s talianskym maremmansko-abruzzským pastierskym psom, maďarským kuvasom, slovenským čuvačom a tureckým anatolským ovčiakom.

Opis: Pôvodné pyrenejské psy, mali dosť agresívnu, bojovnú povahu. V ostatných 20. rokoch šľachtitelia tieto vlastnosti potlačili, ale súčasne zvýraznili iné, prítažlivé charakterové črty, ako je trpežnosť, ušľachtilosť a odvaha. Keď však niekto vstúpi na územie pyrenejského psa, prejaví sa ako rodený strážca. Na začiatku tohto storočia hrozil plemenu zánik, no dnes je pevne udomáčnené vo Francúzsku a Veľkej Británii.

ANATOLSKÝ OVČIAK

História plemena:

Asi pred 1000 rokmi prenikli po turecky hovoriaci ľudia do Malej Ázie na územie dnešného Turecka. Priniesli so sebou veľké psy na ochranu čried domácich zvierat: Anatolsky pastiersky pes pochádza z nich.

Základné údaje:

Krajina pôvodu: Turecko
Obdobie vzniku: stredovek
Pôvodné využitie: stráženie oviec
Dnešné využitie: stráženie oviec
Priemerná dĺžka života: 10 - 11 r.
Iné názvy: Coban kopegi
 (Anatolian sheepdog)
Hmotnosť: 41 - 64 kg
Výška: 71 - 81 cm

Opis: Tureckí pastieri nikdy nepoužívali psy na zavracanie oviec, ale len na ochranu pred šelmami. Donedávna viaceré typy psov zahŕňali pod spoločný názov „coban kopegi“, ale v 70. rokoch tohto storočia začali chovatelia bližšie skúmať tieto psy a zistili niekoľko miestnych rás. Ovčiaky anatolského typu sa vyskytujú v strednom Turecku a veľmi pripomínajú ovčiaky východného Turecka. Vo svojej materskej krajine anatolský ovčiak

zostáva strážcom čried pred vlkmi, medveďmi a šakalmi. Nie je vhodný za rodinného spoločníka. Je to typický ostrý pracovný pes, ktorý postupne získava obľubu aj v Európe a USA.

O pôvode slovenského čuvača a jeho príbuzných

Vrchy sú pre ľudí od pradávna útočiskom. Nie nadarmo už žalmista volá: „*Pozdvihujem svoje oči k vrchom, odkiaľ mi prichádza pomoc*“. Vo vrchoch hľadali úkryt roľníci pred nájazdmi nepriateľov, vo vrchoch nachodili pokoj, pohodu a vhodné pastviská aj pastieri, do vrchov sa uchyľujeme aj my pred vplyvmi modernej civilizácie. Vo vrchoch našli tiež svoje úchylisko starobylé plemená psov a prečkali tu v plnej sile a kráse celé stáročia.

Nemusíme chodiť ďaleko, aby sme sa o tom presvedčili. V slovenských vrchoch žije jedno z našich národných plemien, tatranský, dnes správne slovenský čuvač. Z poľskej strany má navlas podobného kolegu, podhalského ovčiaka, v Maďarsku veľmi podobného kuvasa. Niet pochyby o tom, že títo traja sú halúzky jedného konára veľkého stromu pastierskych psov. Kde sú však jeho korene? O čuvačoch a poľských ovčiakoch nemáme nijaké historické správy. V skutočnosti to boli psy chudobných ľudí, o ktoré sa až do tohto storočia takmer nik nezaujímal. S kuvasom to bolo inak. Tohto bieleho psa s krásnou srstou v Maďarsku veľmi obľubovali v časoch populárneho Mateja Korvína (1458 - 1490). Kráľ Matej choval kuvasov na lov vysokej a čiernej zveri; kniežatá a magnáti ho napodobňovali. Pôvodné pomenovanie tohto psa kavasz je slovo známe z turečtiny, kde označuje strážcu, alebo z arabštiny, kde znamená lukostrelec. Podobné slová pozná aj tibetčina a mongolčina. Na základe týchto poznatkov, maďarskí kynológovia odvodzovali východný pôvod kuvasa a usudzovali, že sa do Maďarska dostal v 12. storočí s Kumánmi. Tí najmenej objektívni sa nazdávali, že potomkovia šteniec, ktoré kráľ Matej štedro rozdával svojim priateľom, najmä korunovaným hlavám, vyslancom cudzích krajín a významným šľachticom (choval ich vraj na svojich veľkostatkoch v Sedmohradsku), ovplyvnili výzor pastierskych psov v celej Európe, a že teda biele psy z Apenín, Pyrenejí a iných častí Európy sú potomkovia kuvasov.

V skutočnosti to bolo úplne inak. Je možné, že si kočovníci z východných stepí, ktorí postupne osídlovali Podunajskú rovinu, priviezli so sebou vlastné pastierske psy, či to boli Huni, Tatari, Maďari alebo Kumáni. Je to dokonca pravdepodobné, pretože pri presunoch statku na veľké vzdialenosť by si neporadili bez zdatných, dobre vycvičených psov. Je však otázne, či to boli psy typu súčasného kuvasa. Pôvodnou domovinou všetkých pastierskych psov je široké pásmo stepí, od Mongolska až k Čieriemu moru. Tu všade sa chovajú pastierske psy, ale práve tieto stepné plemená sa od kuvasa dosť odlišujú. Kuvas je prispôsobený životu vo vrchovskom prostredí a práve tu nachodíme jeho dvojníkov.

A tak sa musíme pozrieť na druhú stranu, k Rimanom. Aj oni mali pastierske psy, a tvrdilo sa o nich, že majú v sebe krv molosských psov. Ako vieme od antických autorov, v minulosti sa odporúčalo chovať psy bielej farby, aby sa dali v tme ľahšie rozpoznať od vlkov. Vrchári z Talianska, v pohorí Abruzzi, držia sa tejto zásady dodnes: ich ovčiarske psy sú snehobiele alebo krémovej farby. Toto plemeno sa volá maremma. Maremma však nie je nijaké pohorie, ale nezdravý, močaristý kraj na pobreží Tyrrhen ského mora, ktorý sa rozprestiera od Livorna až po Civitavecchia. Ako sa sem biele ovčiaky dostali a udržali, je záhada. Podmienky v tomto horúcom rovinatom kraji sú úplne odlišné od vrchovských. Podľa úvah datorov, sú práve tieto psy z Maremmy potomkovia rímskych pastierskych psov, ktoré sa v tejto nehostinnej krajine udržali v pôvodnom, nezmenenom stave. To je však úvaha dosť odvážna - dvetisíc rokov je už pridlhá doba.

Rimania nepochybne pastierske psy mali a brávali ich so sebou na výboje po Európe. Predpokladá sa, že potomkovia týchto rímskych psov sú pyrenejské ovčiaky, maremmám veľmi podobné, len väčšie a mohutnejšie. Je možné, že sa talianske psy dostali do Hispánie, ale je tu jedna okolnosť, ktorá zvädza kynológov k fantastickým záverom. Veľké pyrenejské psy totiž chovajú Baskovia, jeden z najzáhadnejších národov Európy. Tento malý miliónový národ hovorí jazykom, ktorý sa inému nepodobá, patrí do samostatnej jazykovej skupiny. Podľa vedcov sa ich jazyk podobá kavkazským jazykom a reči Burušaskov v Hindukúši. Baskické kamenné domy etnografi prirovnávajú k podobným pevnostiam Tibetanov, pamírskych Tadžikov, Svanov a Chevsurov na Kaukaze. Tieto skutočnosti viedli k tomu, že pred-

kov pyrenejských psov hľadajú na Kaukaze, v Karpatoch alebo dokonca až v Tibete. Nateraz nevieme ani to, ako sa do Pyrenejí dostali Baskovia, a teda už vôbec nemôžeme tvrdiť, či si so sebou dopravili biele psy. Netreba si s tým lámať hlavu. Nech prišli s Baskami alebo cez Molossis a Taliansko s Rimanmi, isté je, že nepochádzajú z Tatier.

Prečo z Tatier? Nuž preto, lebo sami Maďari uznávali, že najlepší kuvasi „žijú na severu Uhorska, v oblastiach obývaných Slovákm, a v Sedmohradsku“. Už sám citát prezrádza, že sa datuje z čias Rakúsko - Uhorska, a že teda najlepšie kuvasi boli vlastne slovenské čuvače. A čo sa týka Sedmohradiska, je to oblasť, odkiaľ prišli k nám Valasi. V Sedmohradsku, okolo mesta Craiova, bolo ich stredisko. Zo Sedmohradiska mal asi kráľ Matej svoje psy. Stade pravdepodobne prišli s Valachmi na Slovensko. Ale kde sa vzali v Sedmohradsku? Aj tam sa mohli dostať s Rimanmi - Dácia bola ich provinciou, na Valašskej rovine a v južných Karpatoch mali ich légie veľké roboty s bojovnými Dákmi. Neskôr Dácia rozkvitala a udržiavala ďalekosiahle obchodné styky.

Oveľa bližšie ako do Ríma bolo zo Sedmohradiska do starej Molossis a krajín, ktoré s ňou susedia, je to vlastne iba cez Dunaj. Na pohorie Pindos totiž nadväzujú macedónske a albánske pohoria, domovina Ilýrov, ktorí sú v staroveku tiež preslávili chovom psov, ich potomok - ilýrsky ovčiak - je vlastne dnešný juhoslavský ovčiak. Je to však menší, sivý pes, chovaný v dvoch variétach, ako krašský ovčiak a šarplaninský ovčiak. V macedónskych vrchoch žili celé svorky mocných ovčiarskych psov, ktoré sem dovezli Turci, po celé stáročia okupujúci Balkán. Je tiež možné priame spojenie medzi molosskými psami Turkov a bielymi ovčiakmi Valachov.

Je tu ešte ďalšia možnosť. Jedno z centier veľkého rozvoja pastierskych

Na obrázku je jednorocný podhalanský ovčiak z Nízkych Tatier.

psov je Kaukaz a priľahlé oblasti. A odtiaľ cez Krym a južnú Ukrajinu nie je až tak ďaleko do Rumunska. Na vzniku sedmohradských psov sa teda mohli podieľať aj ovčiaky z Kaukazu, tatarské a ďalšie.

Pátranie v minulosti pastierskych psov naráža na celé priečrte možnosti. Ale čo to turecké pomenovanie - kuvasz? Nebude to jednoducho čuvač? Slovanské slovo čuvaj (dávaj pozor, počúvaj) dáva logický základ pre pomenovanie strážneho, ostražitého psa. A Maďari prevzali od nás množstvo slov, prečo by teda nemohli prebrať aj názov psa, ktorý obýval vrchy v slovenskej časti „Horného Uhorska“?

Vlastnosti, výchova a výcvik pastierskych strážnych psov

Pastierske strážne psy sú dôležitými pomocníkmi pri znižovaní strat statku zavinenými šelmami. Úspech závisí od vrodených vlastností a správneho výcviku psa. Táto kapitola poskytuje odporúčania na dosiahnutie najlepšieho výkonu pastierskeho strážneho psa. Urobíme prehľad základných prejavov správania strážneho psa a metód navykania šteňafa na ovce. Preberieme najčastejšie problémy pri výchove psa a spôsoby ich riešenia. Základná schéma správania je rovnaká pre všetky plemená Starého sveta, napr. anatólskeho ovčiaka, portugalského dobytkárskeho psa, pyrenejského vŕchovského psa, komondora, kuvasza, maremma, ovčarku podhalanskú, šarplaninca a tibetskú dogu. Naše odporúčania sa vzťahujú na všetky pastierske strážne plemená. Okrem toho, severoamerický indiánsky kmeň Navajo (čítaj Navacho) počas ostatných 200 rokov využíval rovnaké metódy výchovy a výcviku psov na stráženie oviec v Novom Mexiku a Arizone.

Pri výcviku pastierskych strážnych psov sa využívajú úplne odlišné metody, ako pri výcviku služobných, poľovníckych a ovčiarskych psov na zavrácanie. Výcvik pastierskeho strážneho psa je predovšetkým záležitosťou výchovy psa vedno s ovcami za účelom vytvorenia sociálnej väzby medzi ovcou a psom. Postup predpokladá zvládnutie nežiadúcich návykov a dosiahnutie vhodného správania vyhovujúceho našim požiadavkám.

Výcvik zahrňa aj niektoré ďalšie požiadavky na psa, ktoré potrebujete pri práci. Môžete psa naučiť nepreskakovať ploty, primerane sa správať

pri košarovaní oviec alebo sa vyhýbať technickým zariadeniam používaným na ochranu oviec (elektrický plot). Na vytvorenie úspešného výcvikovo-vývojového programu sa treba na začiatku rozhodnúť, čo budeme od psa neskôr požadovať: kde bude pracovať, aký druh domácich zvierat bude strážiť (ovce, kozy, kravy) a iné.

Základy správania strážneho psa

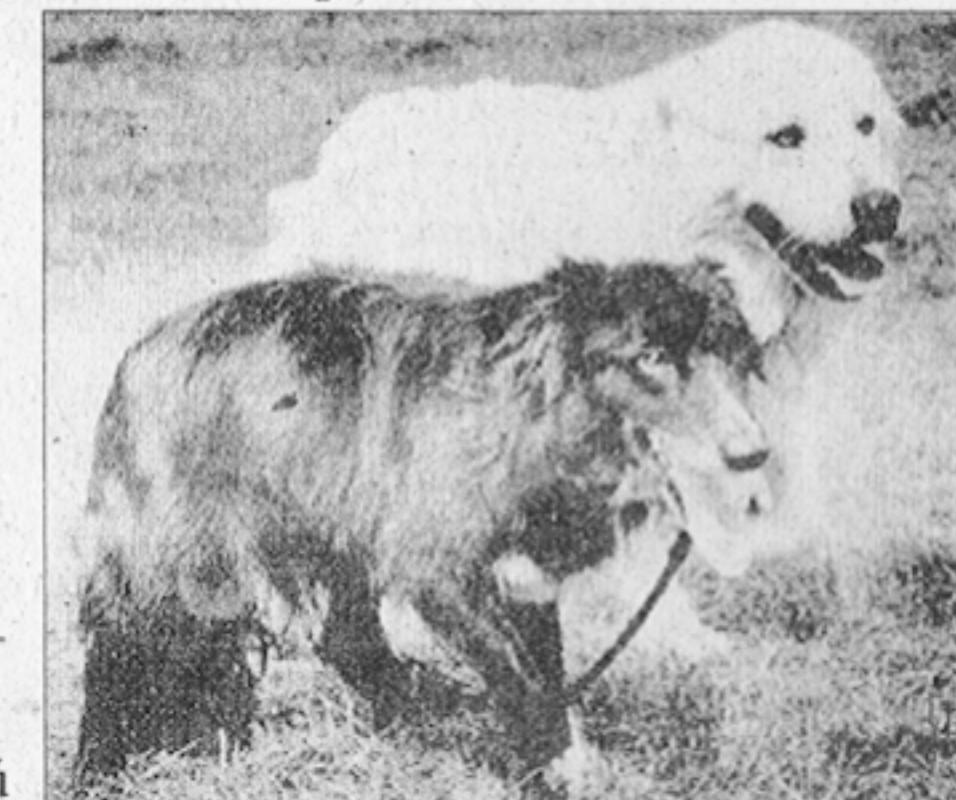
Pastierske strážne psy majú vlastnosti odlišné od iných plemien psov. Počas celého života pretrvávajú u nich vlastnosti podobné štencom - oblizovanie papule dospelého jedinca, žobranie o potravu, hrváčenie, nasledovanie rodičov alebo súrodencov, zotrývanie pri dome alebo v blízkosti brloha, ohlasovanie príchodu nových a cudzích predmetov, ľudí a zvierat, absencia poľovného správania.

Každý pes prejavuje tieto vlastnosti v rozličnej miere, ale možno ich utvrdiť učením a pozitívnymi zážitkami. Pes mnohé z týchto vlastností prejaví voči ovciam, ako keby boli jeho súrodenči alebo rodičia.

Pastierske strážne psy majú skлон k veci podľa návyku. Upevnenie žiadúcich návykov rastúceho šteňafa pretrváva do dospelosti. Dobre osvojený návyk je veľmi ľahko meniť. Keď sa napr. šteňa nenaucilo preskakovať plot, nebude ho už spravidla preskakovať ani v dospelosti. Ale ak sa šteňa naučilo plot preskakovať, tento zlozvyk ho veľmi ľahko odnaučíme.

Dôveryhodnosť - ohľaduplnosť voči ovciam

Nevyvinuté poľovné správanie je základným predpokladom dôveryhodnosti psa. Pri výbere šteniec sa zameriavame na dve vlastnosti psa pri

Na obrázku sú dva rozdielne typy pastierskych psov: väčšia maremma, ako predstaviteľ strážnych a borderská kolia, ako predstaviteľ zavracacích psov. Pastieri vyšľachtili dva typy psov s úplne odlišnými vlastnosťami a pracovným zameraním.

styku s ovcou: podriadenosť a neškodnosť dotykov pri zoznamovaní. Podriadené správanie spočíva v približovaní sa k ovci so sklopenými ušami a prižmúrenými očami, vyhýbaní sa pohľadu do očí a lihaní na chrbát. Oňuchávanie hlavy a zadku sa nazýva zoznamovacie správanie. Obidva druhy správania sú žiaduce a nasvedčujú tomu, že pes má dobре vyvinuté inštinkty, ktoré budú správne pracovať.

Naviazanie psa na ovce - vernosť

Prilipnutie psa k domovu alebo súrodencom je základný prejav vernosti. Strážcovia kŕdľa sa vyberajú pre ich schopnosť nasledovať iné zvieratá. Prejavom vernosti psa je sprevádzanie čriedy v pohybe, spanie a polihovanie medzi ovcami. Pes, ktorý ustúpi ku kŕdľu pri priblížení votrelca prejavuje ďalšiu dobrú črtu verného psa. Výskumníci dokázali priamu súvislosť medzi vernosťou strážného psa a znižovaním strát zavinených šelmami na domácich zvieratách. Preto úspech spočíva v naučení šteňa nasledovať ovce.

Stráženie

Podstatou stráženia je schopnosť psa reagovať na očakávané zmeny. Preto sa vyberajú také strážne psy, ktoré zahlásia neznáme zvieratá, osoby, zvuky a iné vplyvy. Pre šteňa je typické, že na nové a cudzie situácie reaguje odbehnutím a brechaním s chvostom zdvihnutým nad chrbát. Pri oslovení zabehne k ovciam alebo domov s chvostom stiahnutým medzi nohami. Toto nazývame *zastrašovanie* alebo *výhražné správanie*. Zastrášovanie strážnym psom zvyčajne postačuje na zahanenie šelmy. Priame napadnutie šelmy zväčša nie je potrebné a zriedkavo sa vyskytuje. Stretnutie pes - šelma je často sprevádzané komplexným, ťažko vysvetliteľným správaním. Zastrášovanie sa môže chytrou zmenou na dominantnú agresivitu alebo náhly ústup k ovciam. Môže súvisieť s obranou potravy alebo správaním napodobňujúcim ovcu chrániacu jahňa. Dospievajúci pes je postupne smelší a vzdialenosť medzi ním a votrelcom sa zmenšuje. Vzdialenosť vybehnutia psa individuálne kolíše, ale zriedka prekročí hranicu pozemku. Pretože

Na obrázku je pichlavý obojok používaný na ochranu strážného psa pred útokom šelmy

stráženie je dôsledkom dobre vyvinutých vlastností, najmä vernosti a dôveryhodnosti, nevyžaduje osobitný výcvik.

Výchova šteňa - sociálne väzby

Výchovu psa v prvom roku života zameriavame na navyknutie s ovcami a vytvorenie vzájomných sociálnych vzťahov. Sociálne vzťahy vytvorené krátko po odstavení šteniec sú dôležité pre budúce správne spoločenské kontakty dospelého psa. Malé štencé vyrastajúce v stálom styku s ovcami budú v dospelosti s väčšou pravdepodobnosťou uprednostňovať ovce pred ľuďmi alebo psami.

Podobne jahnence vychovávané so psom budú v dospelosti na neho naviazané. Dôležitý moment pri vytváraní vzťahu medzi psom a ovcou je výchova obidvoch. Mnohí chovatelia pokladajú rodenie jahnenec za vhodné obdobie na začatie práce so šteňaťom. Pracovať so štencami začnite v stajni alebo pod prístreškom. Premiestnite šteňa s jahnencami do spoločnej ohrady. Zosúladenie návykov šteňa na jahnence v čase ich rodenia je problémové. Preto výchovu šteniec nie je potrebné viazať na obdobie koteňia oviec a začneme s ňou kedykoľvek v priebehu roka.

Výchova šteňa s ovcami

Od začiatku je dôležité držať psa s ovcami a vylúčiť navštěvovanie domu, styk s ľuďmi a inými psami, vrátane súrodencov. Šteňa hned po odstavení umiestnime do ohrady so šiestimi alebo viacerými ovcami na obdobie 8 - 16 týždňov, teda až do veku piatich mesiacov. Ohrada má byť v blízkosti vody, pri ležisku alebo na inom mieste, kde sa ovce zhromažďujú. Odporúčame tiež oplotiť časť stajne s bahnicami alebo využívať prenosnú ohradu s jahnencami, prípadne košiar na pastve.

Jeden z farmárov začal pracovať s novým šteňaťom v kovovej ohrade umiestnenej v tieni stromu. Po celý čas držal v ohrade len šesť oviec ale ich striedal po viac týždňov, aby všetky mali možnosť prísť do styku so šteňaťom. Krmivo pre psa a ovce dával do ohrady. Z vonkajšej strany ohrady dával soľ, aby ostatné ovce prilákal do blízkosti psa. Šteňa cez týždeň viac ráz vypúšťal z ohrady kvôli precvičeniu.

Na známej vysokej škole Hampshire College v USA, kde sa zaoberajú pastierskymi psami, používajú podobný spôsob. V ohrádkach na kotenie sú štence po jednom umiestnené s jahňaťom alebo dospelou ovcou. Plotové diely z hrubého drôtu tvoria bočné steny ohrady, sú izolované a napojené na zdroj napäcia, takže fungujú ako elektrický oplotok.

Inou variáciou sú výcvikové ohrádky z pletíva. Ohrádky sú urobené z pevných zvlnených, rovných alebo zviazaných drôtov. Oplotenie je izolované s možnosťou pripojenia na zdroj napäcia. Aj keď spravidla pasienok, kde neskôr pes pracuje, nebýva ohrazený elektrickým oplotkom, je výhodné šteňa naučiť rozpoznávať, že plot býva pod prúdom. Šteňa sa takto naučí ploty nepodliezať a nepreskakovovať, čo bráni jeho zbytočnému túlaniu.

Ked šteňa dovrší päť mesiacov, teda v čase výmeny mliečneho chrupu za trvalý, otvorte dvierka výcvikovej ohrady. Šteňa by malo nasledovať ovce, ktoré z výcvikovej ohrady prechádzajú k hlavnému kŕdľu. Potom do ohrádky zatvárajte len na noc niekoľko oviec vedno so šteňaťom asi po dobu 1 - 2 mesiacov. Ak sa vzdialite na dlhšiu dobu, šteňa nechajte zatvorené v ohrade.

Ked je šteňa s ovcami na paši, nechávajte dvierka na ohrade otvorené. Šteňa sa kedykoľvek môže vrátiť domov. Ohradu využívame na chovanie šteňaťa. Pre staršieho psa je postačujúci prístrešok ako miesto odpočinku a chovania. Na zadnú stranu prístrešku je vhodné umiestniť soľ pre ovce. Prístrešok potom slúži ako miesto vzájomného kontaktu a navykania si psa a oviec. Ak prístrešok inštalujete na sane, vozík alebo na podvozok prívesu, môžete ho ľahko presúvať z jednej pastvy na druhú.

Tieto príklady uvádzame pre chovateľov, ktorí chcú držať psy na odľahlých pastviskách, ďaleko od domu a mimo dosahu vplyvu pastiera. **Zapamätajte si: Ak chcete, aby váš pes dával pozor na ovce musíte ho vychovať vedno s nimi!** Záleží na vašom úsudku, odkedy psa necháte samého mimo cvičnej ohrady. Obyčajne je to vo veku 6 - 8 mesiacov. Psa možno necháť bez dohľadu zvyčajne vtedy, keď uprednostňuje pobyt s ovcami na pastve pred nasledovaním človeka pri odchode od oviec. Ponechanie 4 alebo 5 mesiacného šteňaťa samotného na odľahlom pasienku môže byť chybou aj vtedy, keď je už navyknuté na ovce a stráži ich. Mladý pes v tomto veku nie je ešte dosť veľký a silný na to, aby sa ubránil votrelcovi, záskodníkovi

alebo šelme. Zlá skúsenosť v tomto veku je nežiadúca a zvyčajne je vážou prekážkou výchovy dobrého strážneho psa.

Strach oviec zo psa

Daktoré ovce majú prirodzený alebo zlou skúsenosťou získaný strach zo psa ako nebezpečnej šelmy. Takéto ovce musíme postupne navyknúť na prítomnosť psa. Obmedzenie pohybu na malej ploche vo výcvikovej ohrade nútí šteňa aj ovce nadviazať vzájomný kontakt. Šteňa na noc zatvárame s kŕdľom alebo ho ponechávame v cvičnej ohrade a ovce striedame počas niekoľkých týždňov.

Iným riešením je navykanie plachých oviec na psa vedno s jahnencami, ktoré sú už s ním spriateľené a neskôr ich plánujete dať do hlavného kŕdľa. Keď si pes už navykol s jednou skupinou oviec, potom aj bojazlivé ovce sa usilujú nasledovať ich príklad.

Šteňa nie je vhodné vychovávať s jahnencami určenými na predaj, pretože po ich odchode, pes nebude dobre strážiť staršie ovce, ktoré si naňho ešte nenavykli. V jednom z prvých pokusov, šteňa vyraštené s jahnencami určenými na predaj, bolo nánečie navyknuté a dobre ich strážilo. Keď šteňa dovršilo 6 mesiacov, chovateľ predal jahnenca a dal psa k dospelým ovciám. Ovce pred psom utekali, čo u šteniečkov podnecovalo hrajné naháňanie.

Spolunažívanie strážnych a zavracacích psov

Pastierske strážne psy vychovávajte osobitne od psov určených na zavracanie a iné účely. Strážny pes, ktorý sa hráva s inými psami, si skôr vystupuje vziať k nim, ako k ovciám. Vzájomné postupné spoznávanie strážneho a zaháňacieho psa je však potrebné na zmiernenie agresivity a neskôršiu spoluprácu so statkom na paši. Ale zoznamovanie psov treba pripraviť až vtedy, keď strážny pes je dobre navyknutý na ovce. Strážny pes, inak priateľský voči ostatným psom na farme, dakedy napadne susedovho zavracacieho. Agresivita strážneho psa voči zavracacím alebo iným psom, ktoré sa k nemu priblížili, spravidla závisí od veku, pohlavia, poznania druhého

jedinca a individuálneho temperamentu. Nepriateľské správanie je zvyčajne výsledkom súperenia medzi psami rovnakého veku a pohlavia.

Hladkanie psa a hranie sa s ním

Psa hladkajte s rozvahou, len za určitých okolností, pretože takto sa utužuje vzťah medzi ním a človekom. Čím viacej budete psa hlaďať, tým viacej bude vyhľadávať spoločnosť ľudí. Jednako medzi psom a človekom je žiaduce udržiavať čiastočný kontakt, pretože členovia rodiny, prípadne pomocníci v domácnosti, príležitostne prichádzajú do styku so psom, napr. pri kontrole jeho zdravotného stavu alebo pri presune na inú paštvu. Prichádzaf do styku so psom je najlepšie pri chovaní a obhliadke oviec na pastve alebo v košiari. Hladkanie psa cez plot, bránu alebo pri dome, ho podniecuje k častejšiemu navštievovaniu týchto miest. Miesta chovania alebo iného kontaktu so psom striedajte. Psa nie je vhodné cvičiť na poslušnosť, lebo takto sa upevňuje vzťah k ľuďom.

Na každej farme alebo majetku má pes osobitné podmienky. Potreby ochrany sú odlišné pre malých chovateľov v blízkosti mesta, stredne veľkých farmárov a veľkochovateľov. Napr. súkromný majiteľ malého kŕdla býva v dedine alebo blízkosti mesta. Časté návštevy ľudí a susedov rozptylujú psa. Častý kontakt psa na malej farme s ľuďmi, upevňuje jeho vzťah k obydliu a ľuďom.

Pes voľne sa pohybujúci v blízkosti domu, ktorý reaguje na cudzích ľudí, je aspoň čiastočne využiteľný na stráženie aj vtedy, keď nie je s ovcami po celý čas. Majiteľ niekoľkých stoviek oviec však potrebuje psa, ktorý je pred ľuďmi plachý. Pes uprednostňujúci ovce pred ľuďmi bude pracovať lepšie aj bez prítomnosti majiteľa. Plachosť pred ľuďmi dosiahneme tým, že šteňa už od piatich týždňov venujeme minimálnu pozornosť a usilujeme sa ho čo najviac izolovať od ostatných ľudí.

Pri košarovaní vzniká iný problém. Výcvikové ohrady sú pri letnom pasení nevýhodné. Preto je lepšie šteňa vychovávať v prvom roku života s bahnicami alebo zasušenými ovcami v blízkosti bývania. Iným riešením je kúpa asi osemmesačného alebo staršieho psa od iného chovateľa. Odrasteného mladého psa možno priamo umiestniť na salaši.

Problémy výchovy a ich riešenia

Prvým krokom na zistenie nesprávneho správania psa je posúdenie nasledovných prejavov: dôveryhodnosť - neubližovanie ovciam, vernosť - naviazanosť na ovce, pozornosť voči vatrelncom a stráženie. Z praktických skúseností vyplýva, že väčšina problémov súvisí s týmito prejavmi. Preto sa budeme nimi zaoberať v tomto poradí. Potom preberieme dva osobitné prípady, košarovanie a technické ochranné prostriedky.

Pes nedôveryhodný - nebezpečné správanie k ovciam

Zriedka sa stáva, že pes poraní alebo zabije ovetu. Psa, ktorý zapríčnil poranenie alebo usmrtenie spravidla možno napraviť. Takéto prípady sa stávajú pri hraní alebo je poranená chorá, či nenormálne sa správajúca ovca.

Hra šteňa s ovcami

Štence od piatich do desiatich mesiacov veku sa hrávajú s ovciami rovnako, ako so svojimi súrodencami. Dospievajúce mladé psy vo veku 12 až 18 mesiacov postupne vyrastú z hravého správania. Mladý pes pri hraní typickým spôsobom v kruhu obieha okolo ovce, prudko sa zastaví s natiahnutými prednými nohami, zadok má zodvihnutý, vrtí chvostom, hlavu má sklonenú, ako pri úklone. Uši má vzpriamené a zajastrené dopredu. Ak ovce bežia, hravé naháňanie zvyčajne pokračuje. Pes pri obskakovanií ovce jej niekedy vytrháva vlnu alebo ohrýza uši. Na hravú výzvu psa skúsená ovca nereaguje a ostane stát. Podobne sa ovca správa aj vtedy, keď psovi zabráníme v naháňaní.

Náprava hravého psa

Keď ovca má strach zo psa, problém je ľahko riešiteľný. Úspechy podnecujú psa k ďalšiemu naháňaniu. Na odpútanie pozornosti odporúčame v smere psa hodí palicu alebo ho potrestať pri súčasnom povele „nesmieš“.

Daktoré psy uprednostňujú na hranie určitú skupinu oviec, napr. jahnence. V takomto prípade odporúčame umiestniť psa s baranmi alebo starší-

mi ovcami, kým neprestane hravé správanie. Nová skupina oviec môže zmeniť správanie šteňata.

Ked' necháme hravé štence osamote s ovcami, odporúčame im dať obojok s polienkom na retiazke, ktoré im pri behaní udiera do predných nôh. Rétiazku pripevníme k obojku pomocou zvrtlíka. Ked' pes stojí vzpriamene, polienko má visieť asi 10 cm nad zemou. Táto pomôcka dovoľí psovi žrať, piť, líhať si a pomaly sa pohybovať. Polienko bráni psovi behať, núti ho k disciplíne a prekáža pri hravom naháňaní. Polienko šteňa ponecháme 3 - 4 týždne. Odstraňujeme ho postupne, najprv len polienko a ponecháme visiacu retiazku na obojkú, neskôr, ked' sa šteňa prestane hrať, odstráname aj retiazku.

Inou príčinou hravého správania je príjem vysoko energetickej potravy. Ked' chováme šteňa vysokokalorickou potravou, nadbytočnú energiu ukladá vo forme tukovej rezervy alebo ju spáli pri hraní. Ak je šteňa hravé a tučné, znižte mu príjem energie (ale nie celkové množstvo potravy) podávaním nízkokalorickej a na sacharidy chudobnej potravy. Pokusne sa dokázalo, že chovanie nadmerne aktívnych psov vareným šrotom počas dvoch týždňov zmiernilo ich hravé správanie. Varený šrot poskytuje pocit nasýtenosti bez prísnu nadbytočnej energie.

Choré alebo osamelé ovce

Šteňa alebo starší pes dakedy zabije chorú, slabú alebo osamelú ovcu. Doteraz nepoznáme príčiny tohto správania. Aj spoľahlivé psy často napadnú ovce postihnuté krívačkou alebo oslabené vnútornými parazitmi, prípadne inými chorobami. Sú známe prípady, že psy žuvali odumreté miešky a chrasty po kastrácii baranov a chrasty po kupírovaní chvostov zaškrtením gumenými sfahovadlami. Psy tiež poranili ovce so zachytenou hlavou v pletive alebo jasličkách. Spoľahlivé psy, ktoré atakujú choré alebo osamotené ovce nemožno vo všeobecnosti pokladať za zabijakov. Ošetrite choré alebo odstráňte osamotené ovce, ale pes ponechajte v strážnej službe.

Narodené jahnence

Daktoré strážne psy robia chyby pri kontakte s okotenou ovcou. Typické sú poranenia prvých narodených jahnenec na začiatku obdobia koteňia. Na psa, ktorý je prvý raz v styku s novonarodenými jahnenčami je náčim dohliadnuť. Ak to situácia vyžaduje, šteňa uviažte alebo zatvorte do

psinca. Disciplinovanosť odrádza mladého psa od ďalších chýb (tie isté psy boli neskôr úplne spoľahlivé pri narodených jahnenčoch). Požieranie placenty je normálne a nevyvoláva nebezpečné správanie k ovciam.

Prenasledovanie (naháňanie)

Prenasledovanie oviec v učupenej pozícii so sklonenou hlavou, ako to máme možnosť vidieť pri brorderskej kólii je nenapraviteľný problém. Takéto správanie je vrodenou vlastnosťou zavracacích psov. Výcvikom túto vrodenú vlohu neodstráníme. Naháňanie sa takmer vôbec nevyskytuje pri strážnych plemenach Starého sveta. Psa s takýmto správaním je treba oddeľiť od oviec a neuvažovať s ním viacej ako strážcom statku do budúcnosti.

Pes nedostatočne naviazaný na ovce

Najčastejší problém je opustenie oviec a vracanie psa k príbytkom ľudí alebo stajniám. Potulovanie okolo hospodárskeho dvora prevažne súvisí s prieskumným a sexuálnym správaním. Len veľmi málo psov verne sprevádza ovce po celý čas a zväčša cez deň spia. Letné horúčavy otupujú pozornosť psa k ovciam.

Záujem psa o ľudí

Ak je pes viacej navyknutý na dom a hospodársky dvor ako na ovce, je to spôsobené nasledujúcimi príčinami. Prílišné hranie alebo mažnanie sa so psom. Psa prítahujú k domu iné psy. Ovce neprijali psa medzi seba. Týmto nežiadúcim prejavom možno predísť prísnym dodržiavaním zásad výchovy opísaných v časti „Výchova štenieč“. Určitý záujem psa o ohrady s dobytkom (košiare) a hospodársky dvor, kde prebieha ľudská aktivita je normálny, pretože bdelosť je základom stráženia. Ak si však pes nevšíma pohyb a prejavy oviec, potom je predpoklad horšieho stráženia. Pes naviazaný na ľudí môže dobre strážiť statok za týchto okolností: pri stálej prítomnosti pastiera, vnútri elektrického ohradníka, alebo ked' pasienky obklopujú stodoly a stajne (hospodársky dvor).

Potulovanie

Súvisí so záujmom o ľudí alebo so sexuálnym správaním psa aj suky. Potulovaniu vyvolanému sexuálnym správaním možno zabrániť kastráciou

oboch pohlaví vo veku 6 - 12 mesiacov. Kastrácia neovplyvní ostatné kvality strážneho psa.

Letné horúčavy

Veľké psy, ktoré oneskorene presrstili do letnej srsti majú problémy s regulovaním telesnej teploty. Pes sa utiahne do tieňa alebo si vyhribe dievu do chladnej zeme a nemá záujem o ovce. Psovi pomôže vyčesanie podsadu kefou alebo ostrihanie dlhej srsti. Pes musí mať stále veľa studenej vody. Ak má pes telesnú teplotu vyššiu ako 38°C, vyhľadajte veterinára.

Nestráženie

Dôsledná výchova psa na dôveryhodnosť a vernosť ovciam je základom neskoršieho stráženia. Väčšina problémov so strážením súvisí s nedostatočnou vernosťou alebo naviazanosťou psa na ovce. Úspešnosť stráženia psa závisí tiež od jeho agresivity, hustoty šeliem a súdržnosti ovčích čried. Agresivita voči šelmám závisí od veku a pohlavia psa a je individuálna. Prejavys dominancie spojenej s agresivitou sa spravidla zjavia po 18 mesiaci života. Netrestajte mladého psa ak sa nespráva agresívne voči starším cudzím psom. Bdely pes, s miernymi prejavmi agresivity môže byť dobrý strážca, ktorý brechotom upozorní pastiera alebo odvráti pozornosť šelmy od oviec na seba.

Roztratené ovce

Jeden pes môže mať fažkosti pri ochrane početného roztrúseného kŕdla oviec, najmä ak je vysoká hustota šeliem. V takomto prípade uľahčíte psovi stráženie, udržiavaním oviec vovedne alebo dovezte druhého, prípadne tretieho psa. Počet strážnych psov sa určí individuálne podľa okolnosti.

Ostatné vplyvy

Košarование

Premiestnenie košiara spravidla naruší návyky psa. S týmto treba rátat a psa navykať na zmenu prostredia už počas výcviku (výchovy). Presun uľahčíte prenesením psej búdy alebo psinca vedno so psom. Prechádzky so psom po obvode novej pastvy uľahčia psovi spoznanie okolia. Odporúča sa

tiež uviazanie psa v novom prostredí na 2 - 3 dni, aby sa oboznámil s okolím.

Technické ochranné prostriedky

Ked' je pes na pastve s ovciami, nepoužívajte plašidlá, výbušniny, petardy, delôbucky a rakety. Ak je potrebné plašidlá používať, psa najprv mušíme na ne postupne navykať, aby sa ich nebál. Na výstrel navykáme psa už od útleho veku.

Výchova druhého psa

Pre chovateľa oviec je výchova druhého psa podstatne ľahšia, pretože využíva nadobudnuté skúsenosti. Aj ovce, ktoré poznajú jedného psa si chytrou navyknú na ďalšieho. Okrem toho je výhodné zaučenie mladého psa popri staršom. Šteňa vyrastajúce v prítomnosti staršieho psa ponechávame bez dohľadu skôr, ako keď je samé s ovciami. Do veku 16 týždňov by mal na šteňa dozerat pastier. Šteňa zavrite do chlieva alebo ohrady s ovciami tak, ako sme to opísali v časti „výchova šteňa s ovcou“. Po 16 týždňoch nechajte šteňa v spoločnosti staršieho psa, ktorý ho bude viesť a dohliadne naň. Zistíte, že šteňa si skôr vybíja energiu pri hraní so psom ako s ovciami, pričom skúsené ovce sa menej boja nového psa v prítomnosti staršieho známeho psa. S novým psom začnite pracovať vtedy, keď starší pes má 2 - 4 roky, pretože dospievanie strážneho psa trvá 1,5 - 2 roky.

Strata strážneho psa

Z hľadiska prežívania je rizikový vek strážneho psa od 6 mesiacov do 2 rokov. Najmenšie straty sú pri 2 - 6 ročných psoch. Najlepšie je mať dva psy s vekovým rozdielom 2 - 4 roky, pretože ak jeden uhynie, zabezpečíte stráženie druhým.

Prvý rok šteňa strážného psa

Po zavíšení prvého roku života, strážny pes musí preukázať vernosť, dôveryhodnosť a schopnosť strážiť statok. V prvom roku života šteňa prechádza viacerými vývojovými štádiami. V každom z týchto štádií má šteňa

„kritické obdobie“ alebo obdobie zvýšenej vnímavosti, kedy je biologicky a psychicky pripravené naučiť sa konkrétné správanie. Ak štadium pominie bez toho, že by sa šteňa naučilo konkrétné správanie, šanca na doučenie je malá. Ako rozpoznáte a využijete tieto štádiá vo výcvikovom programe? Celkom jednoducho, použitím zdravého rozumu a dôslednosťou. Štádiá opisujeme v osobitnej tabuľke na konci brožúrky.

Štadium 1

Od narodenia do ôsmeho týždňa život šteňa strážneho psa je taký ako každého iného narodeného psa, iba s tou výnimkou, že šteňa sa narodilo v chlieve so statkom. Prežtie prvých týždňov v chlieve nie je 100% podmienkou na vytvorenie sociálnych väzieb so statkom, ale je dobré ak štence sa postupne oboznámia s pachmi a zvukmi, s ktorými budú prichádzat do styku. Reakcie novorodenca sú spočiatku čisto reflexívne, orientované na vyhľadávanie potravy a tepla, ale vo veku 3 týždňov si začína uvedomovať prítomnosť iných objektov. V prechodom období sa zjavujú zmyslové, motorické a psychické schopnosti. Šteňa si formuje návyky, ktoré sú základom na vytváranie prvých sociálnych vzťahov. Sú to obyčajne vzťahy k súrodencom, pretože matka ho čoraz častejšie ponecháva nestrážené, ale tiež vzťahy k ľuďom a iným druhom zvierat. Toto obdobie sa končí vo veku 7 - 10 týždňov, kedy sú štence odstavené.

Štadium 2

Psovité šelmy si v tomto štádiu vytvárajú sociálne vzťahy k iným druhom. Toto štadium je rozhodujúce vo výchove účinného strážneho psa. Keď si pes počas tohto štátia nevytvorí sociálnu väzbu na statok, potom sa tento vzťah vytvorí nedokonale alebo sa nevytvorí vôbec. Pes sa má držať, vychovávať vedno so statkom, ktorý bude chrániť. Psa možno naviazať na ovce, kozy, lamy, kravy, ošípané a pravdepodobne aj na iné druhy. Sú správy o psoch chrániacich moriaky a pripravuje sa projekt na ochranu pštrosov. Najväčšie nebezpečenstvo v tomto období je, že šteňa sa umožní nadviazať (sociálny) kontakt s ľuďmi alebo inými psami. Treba zdôrazniť význam zamedzenia styku so šteňa a napriek jeho neodolateľnému výzoru. Šteňa strážneho psa musíme držať oddelene od ľudí, ošípaných, hydiny a dopravných prostriedkov používaných na farme (traktory, nákladné autá a pod.). Ďalším nebezpečenstvom je strach statku z prítomnosti šteňa, ako

dôsledok napadnutia vlkom. Vytváranie sociálnej väzby medzi šteňa a ovcou je obojstranný proces a jeho základom sú vnútrodruhové sociálne prejavy (správanie), ako nadradenosť a podradenosť. V druhom štádiu náčim šteňa oddeliť od súrodencov a natrvalo umiestniť so statkom. Pretože v tomto veku je príliš zavčas, aby šteňa bolo celý čas nechránené pred statkom, je potrebné, aby malo oddelený priestor neprístupný pre ovce alebo kravy, kde sa môže nažrať, napiť a odpocívať. Útočisko môže byť akákoľvek ohrádka, kde šteňa môže voľne vchádzať a vychádzať, ale ovce nie. Štence, ale aj staršie psy, dokážu podlieť aj malým otvorom pod plotom, kde sa ovce nedostanú. Kútik pre šteňa je najlepšie urobiť v ovčinci s okotennými ovcami alebo prístrešku pre choré ovce na pastve (cárok), aby sa udržal stály vzájomný kontakt medzi psom a ovcou. Umiestnenie búdy k ovciam je tiež dobré riešenie. Neskôr je vhodné búdu premiestniť ku košiaru. Mladý pes s radosťou uvíta známy objekt v novom prostredí. Umiestnenie búdy k solisku alebo napájadlu naďalej umožní vzájomné stýkanie oviec a psa. Ďalší dobrý spôsob vytvárania vzájomného vzťahu je umiestnenie psa s niekoľkými kusmi statku počas celého druhého, podľa možnosti aj tretejho štátia. Ovce alebo kozy sa v takomto prípade držia oddelene len kvôli výchove psa. Takýto postup je výhodný aj vtedy, keď potrebujete prekonáť strach oviec zo psa. Najprv sa pes vychováva oddelene vedno s niekoľkými ovcami, ktoré sa neboja psa, neskôr sa ľakavé ovce vedno s ostatnými aj so psom umiestnia do spoločného kŕdla. Takýto postup viedie k tomu, že ľakavé ovce sa psa postupne prestanú báť. Problém môže vzniknúť vtedy, keď predáme ovce, ktoré si pes oblúbil. Môže trvať viac dní, kým sa vytvorí nový zväzok so zvyšnými ovcami. Ak však pes pozná zvyšné ovce, vzťah sa chytrou obnoví zvyčajným spôsobom. Opísaný spôsob sa osvedčil aj pri veľkých kŕdloch oviec na rozsiahlych priestranstvách. Výchova psa vedno s jeho oblúbenými jahnencami, ktoré neskôr budú nosiť zvonce, je výborný spôsob, ako utvrdiť v psovi vernosť k ovciam. Významný americký špecialista na strážne psy Ray Coppinger a jeho študentka Karyn Vogelová, po príchode do Argentíny, želali si mať so sebou psy, ktoré sú dobre nadviazané na ovce so zvoncami. Hoci Karyn pracovala v Britskej Kolumbii s týmito psami a vedela, že sú verní ovciam, patagónske ovce na 50 ha farme mali mimoriadny strach a utekali pred psami. Dva psy strávili päť týždňov, aby sa priblížili ku kŕdľu, ale ovce vždy odbehli a psy sa vrá-

tili k domu. Napokon si psy predsa našli spôsob ako sa dostať ku kŕdľu 800 baranov, ktoré sa viacej zaujímali o vzájomné hierarchické súboje ako o psy veľkosti ovce. Psy sa dokázali „nasfahovať k baranom“ a nasledovali ich aj po ich pripojení k ovciam. Príznaky vytvárania sociálnej väzby sa rozpoznávajú jednoducho. Štence sa správajú k ovciam rovnako, ako keby nažívali s inými psími súrodencami alebo ľuďmi. Prvé prejavy sú najčastejšie spojené s provokovaním starostlivosti zo strany partnera. Spravidla ide o typický prejav žobrania potravy. Šteňa sa blíži k ovci so stúlenými ušami, zveseným krútiacim sa chvostom, mierne prikrčené, hlava nadvihnutá, papuľa pripravená obliznúť alebo sa dotknúť čumáka ovce. Šteňa sa rovnako správa k svojej matke, kým je so súrodencami na konci 1. štátia. Mladé ovce pozorne reagujú na prejavy podriadenosti šteňa. Proces počiatočného vytvárania spoločenských vzťahov je pri jahnencoach a psoch rovnaký, jahnence možno teda vpečať na psa ako spoločenského partnera (spoločníka). Ak sa vytvoria podmienky na vznik väzby medzi ovcou a psom, proces vzájomného navykania a upevňovania vernosti prebieha správnym spôsobom. Šteňa preukazuje voči ovci aj nadradenosť, spravidla pri chovaní, kedy každej ovci, ktorá sa priblíži k miske hrozí vrčaním a brechaním. Táto správanie nie je nebezpečné, neznamená to, že pes nemá rád ovce. Je to prejav pozitívneho spoločenského správania, ktorému rozumejú obe strany - pes aj ovce - a upevňuje to ich vzájomnú väzbu.

Štadium 3

Neskoré juvenilné štadium je významné pre stále upevňovanie spoločenských vzťahov. Pokial šteňa trávi čas so statkom, polihuje s ním cez deň a v noci, majiteľ už nemusí veľa urobiť na jeho docvičenie. Pochválte psa za stráženie a vernosť k ovciam. Šteňa si však ešte vždy môže osvojiť zlozvyky. Často maličkosť naruší priebeh navykania na statok. Ak sa šteňa stýka s inými psami a ľuďmi alebo ho zavše vozíme autom do mesta, jeho predstava o tom, kde má miesto v živote, sa zmení. Ak sa raz pes naučil dačomu inému ako byť celý čas pri statku, je veľmi ľažké odnaučiť ho to. Ak si šteňa odvykne ostávať so statkom, vznikajú veľké ľažnosti pri zaučení psa strážnej službe. K dispozícii sú spôsoby, ako opäťovne naviazať psa na kŕdeľ. S niektorými psami sa to nedarí. Jedna z možností je zatvoriť psa s viačími ovcam na niekoľko týždňov alebo dlhšie. Iné psy musíme fyzicky prinútiť k obmedzenému pohybu. Je to napr. polienko (klátik) asi 30 cm dl-

hý (alebo dlhší v závislosti od veku psa) s profilom 5 x 10 cm uviazaný lancom (retiazkou) na obojku psa tak, aby mu udieral pri behu o predné nohy. Pri starších psoch, ktoré sa začnú potulovať a odchádzať z pastvy, odporúčame uviazať im na obojok asi 70 cm retiazkou pneumatiku alebo koleso. To to psa odradí od zbytočného túlania. Zábrany niekedy vyvolajú u psa pocit samolútosti. Ak sú ovce jediné zvieratá na okolí, pes skôr alebo neskôr sa k nim primkne, nútený potrebou spoločenského kontaktu. Šteňa reaguje aj na karhanie a napomínanie. Šteňa, ktoré podlieza popod plot, možno zavrátiť hlasným povelom „naspäť k ovciam“. Nepríjemný vnem v tejto situácii ho prinúti na vyhľadanie vhodnejšieho prostredia pri ovciach. Šteňa v štádiu 3 je ešte príliš mladé, aby ovciam na pastve poskytovalo účinnú ochranu. Šelma alebo agresívny baran môžu šteňa poraníť. Kontakt so šelmom je v tomto štádiu nežiadúci a treba mu zabrániť, aby nedošlo k poraneniu alebo zastrašeniu psa. Od šteňa v tomto veku nemožno očakávať, že svoju prítomnosťou alebo hrozbou odstraší skúsenú šelmu alebo svorku pytliačiacich psov. Šteňa potrebuje čas na fyzické aj psychické dospievanie a postupné získavanie skúseností. V priebehu 12 rokov trvania projektu so strážnymi psami v USA najčastejšia príčina úhynu psov bola zrazenie autom. To znamenalo, že tieto psy neboli verné ovciam, neboli pri nich a potulovali sa. Druhá príčina pokazenia psov bola ich navyknutie na majiteľa a nie na ovce. Vo väčšine prípadov sa to stalo preto, lebo v 2. štádiu sa šteňa nedostatočne naviazať na ovce.

Štadium 4

Predpokladom úspešného absolvovania tohto štátia je vypestovanie dôverčivého a starostlivého správania sa psa voči statku. Pre majiteľa psov je dôležité jasné rozlišenie medzi štádiom 3 a 4. Pre 3. štadium sú charakteristické prvky mladistvého správania, ale vo 4. štádiu sa zjavujú prejavy typické pre dospelého psa. Kým v 3. štádiu sme sa zamerali na posilnenie vrodených vloh šteňa smerujúcich k vytvoreniu väzby so statkom, pre 4. štádium je typické potláčanie nežiadúcich prejavov. Pri učení vernosti psa sme podporovali vrodenú vlohu (vpečatenie alebo naviazanie psa na ovce); učenie dôveryhodnosti je proces opačný, zameraný na odstraňovanie nežiadúcich vrodených prejavov (potláčanie zvyškov poľovného správania). Obdobie puberty psovitych šeliem trvajúce niekoľko týždňov je sprevádzané postupným zjavovaním sa poľovného správania. Pri strážnych psoch sa po-

Ľovné správanie zriedkakedy vyvinie do takej miery ako pri vlkoch, ale v psoch pretrvávajú zvyšky divo žijúcich predkov s loveckým pudom. Zvyšky poľovného správania pri psoch neplnia pôvodnú funkciu zameranú na ulovenie koristi, ale sa spravidla prejavia formou hry. Viacero farmárov, majiteľov komondorov, sa v roku 1974 stažovalo, že ich psy preháňajú a zabíjajú ovce. Farmári zavrhli myšlienku ďalšieho chovania strážnych psov s odôvodnením, že: „*bolo to dosť zlé, keď sme šelmy dostávali zadarmo (myslí sa z prírody) a načo by ich mali ešte aj kupovať (myslia sa psy)*“. Teraz je to už slabá potecha, ale keby etológ psovitých bol pozoroval tieto psy, naisto by rozlíšil medzi „*hravým*“ a „*poľovným*“ správaním. Hranie môže byť pre ovce nebezpečné, ale psa možno od tohto zvyku odučiť. Dospievajúce psy sa postupne prestanú hrať s ovcami. Psychológovia zvierat pomenúvajú krátke úseky správania ako motorické (pohybové) prejavy, ktoré opisujú a zistujú, ako často sa objavujú. Napr. poľovné správanie sa skladá z viacerých motorických prejavov: pozorovanie, prikrádanie, durenie, uchytenie, drhnutie, trhanie a pozieranie. Dospelý vlk takéto správanie ovláda veľmi dobre. Pes však nemá vyvinuté všetky prejavy poľovného správania. Pes v porovnaní so svojim divým predkom zastal na určitom vývojom stupni. Vývoj pastierskych strážnych psov je pozastavený na nižšom vývojovom stupni v porovnaní s inými plemenami a ich správanie je podobné skôr vŕcencom alebo mladým vlkcom, ako dospelým. Správanie border-skej kólie (typický pes na zavracanie) zahŕňa pozorovanie, prikrádanie, naháňanie a niekedy uchytenie (za čo sa strácajú body na skúškach zavracania), ale zriedka prenasledované zviera strhnú. Ak strážny pes súčasne a plynule za sebou predvedie pozorovanie (prikrádanie) a durenie zvierat, spravidla je stratený pre účely stráženia statku. Jednotlivé oddelené prejavy poľovného správania sa však pri strážnych psoch vyskytujú, nemusia byť všetky škodlivé a zato psa hned nezatracie jme. Najčastejšie sa vyskytuje naháňanie, zavše sprevádzané chniapaním. Naháňanie je nežiaduce, pretože pes ovce zaženie na nesprávne miesto alebo potratia jahnence. Keď sa naháňanie končí uchopením, pes často stojí a lapá dych držiac zadnú nohu ovce v papuli a pritom nevie čo ďalej robiť. Z toho je zjavné, že pes nemá vrodený úplný lovecký pud, vyvinuté poľovné správanie. Iné prejavy správania dospelého psa sa zjavujú v štádiu 4. Jedným z nich je dvorenie, pes oňucháva uši ovci, lezie na ňu alebo sa s ňou pokúša páriť. Dvorenie nie je spravid-

la škodlivé, kým pes nenúti ovcu stáť tým, že ju drží za krk. Prejavy dospievajúcej nadradenosťi, pri ktorej pes aj baran súperia o ovcu sú nebezpečné pretože pes chniape a hryzie baranovi predné nohy. Z množstva týchto prejavov pes zvyčajne vyrastie alebo sa nedočká od ovce reakcie, ktorú očakával. Ak ovca nebeží, pes ju nenaháňa. Pes upriamene hľadí na ovcu a prikráda sa k nej bez toho, žeby ju naháňal a hrýzol. Takýto prejav psa smeruje k postupnému vynechaniu naháňania. Ak pes nadalej zotrvava v naháňaní, musíme odstrániť podnet na takéto správanie, alebo psa tvrdzo potrestáme v okamihu, keď útočí na ovce. Psa tiež môžeme dať k inej skupine oviec, ktoré pred ním neutekajú. Majiteľ vždy musí aktívne odstraňovať nežiadúce prejavy psa. Chybné správanie možno napraviť, ale musíme mu ihneď zabrániť. Lepšie je, keď skúsený majiteľ hned v začiatkoch rozpozná prejavy nežiadúceho správania a urobí kroky na jeho odstránenie. Typická chyba je nechávanie mladého psa s ovcami, na ktoré ešte nie je dostatočne naviazaný. Ak sa v takomto prípade zjaví nežiadúce správanie u psa, upevňuje sa, lebo mu v ňom nemá kto zabrániť. Majiteľ spravidla nič nezbadá do času, kedy vznikne škoda, a potom je už neskoro naprávať psa alebo vyžadovať od neho primerané správanie.

Štadium 5

Pes dôveryhodný a naviazaný na ovce ich spravidla stráži aj bez ďalšieho výcviku. Psa neučíme prenasledovať šelmy. Po roku pes pohlavne a duševne dospel. Naviazanosť na statok a dôveryhodnosť by mali byť vyvinuté vedno. Pes by mal poznať svoje miesto v kŕdli a priestor, v ktorom sa môže pohybovať. Pes má byť oboznámený s prácmi na farme počas celého roka, aby vedel, čo môže alebo nemôže očakávať. Získa rutinné návyky, ktoré netreba narúšať. Po dovršení jedného roka sa zjavujú sexuálne a rodičovské prejavy starostlivosti. V čase párenia môže pes opustiť ovce a nasleduje hončujúcu sa sučku alebo sučka vyhľadáva psa.

Pes v snahe páriť sa s ovcami im môže ubližiť. Inak sa zase upevňuje väzba medzi ovcam a sukou, ktorá má štence vedno s nimi v ohrade. Celý kolobej prvého roka života sa začína odnova.

Na obrázku je podhalanský ovčiak v južnom Poľsku pri obci Glodówka, na severnej strane Vysokých Tatier. Pes verne strážil ovce vo dne na pastve aj v noci pri košiare a nikdy ich neopúšťal ani po odchode pastiera. Príklad cieľavedomej výchovy psa od útleho veku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- Arons C.: Raising livestock guarding dogs. Sheep Canada, 1980, 7s.
- Coppinger L., Coppinger R.: Livestock - guarding dogs that wear sheep's clothing. Smithsonian 13 (1): 1982, s. 65 - 73.
- Coppinger R., Coppinger L.: Your first year with a guarding dog puppy. DogLog 1 (3): 1991, s. 3 - 8.
- Coppinger R., Coppinger L.: Dogs to protect livestock from predators: A renovation of tradition. Nepublikované. 1995a, 5s.
- Coppinger R., Schneider R.: Evolution of working dogs. In: The Domestic Dogs. Cambridge University Press 1995b, 47s.
- Darwin, Ch.: Cesta prírodovedca okolo sveta. Osvěta, Bratislava 1960, 416s.
- Folge B.: Encyklopédia psov. Fortuna Print. Bratislava 1995, 312s.
- Kholová H.: Historie psího rodu. Práce, Praha 1987, 326s.
- Lorenz J. R.: Introducing livestock - guarding dogs. Oregon State University Extension Service. Extension Circular 1224, 1985, 3s.
- Podolák J.: Tradičné ovčiarstvo na Slovensku. Veda Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1982, 226s.

OBSAH

Úvod	3
Obnovenie tradície využívania pastierskych psov na stráženie domácich zvierat proti šelmám	4
Pastierske strážne psy v Európe a USA	5
Význam pastierskych strážnych psov pre zachovanie veľkých šeliem	6
Predstavujeme pastierske strážne psy	9
Sľubné výsledky terénnych pokusov	10
Výber psa	10
Správanie	11
Rozdiely v správaní zavracacích a strážnych psov	11
Charakteristika vybraných plemien ovčiarskych strážnych psov	12
Slovenský čuvač	12
Maďarský kuvas	13
Podhalanský ovčiak	14
Komondor	15
Akbašský pes	15
Šarplaninec	16
Kaukazský ovčiak	17
Maremmanský pastiersky pes	18

Cao de Castro Laboreiro
Pyrenejský vrchovský pes
Anatolský ovčiak

O pôvode slovenského čuvača a jeho príbuzných

Vlastnosti, výchova a výcvik pastierskych strážnych psov

Základy správania strážneho psa

Dôveryhodnosť - ohľaduplnosť voči ovciam

Naviazanie psa na ovce - vernosť

Stráženie

Výchova šteňata - sociálne väzby

Výchova šteňata s ovciami

Strach oviec zo psa

Spolunažívanie strážnych a zavracacích psov

Hladkanie psa a hranie sa s ním

Problémy výchovy a ich riešenia

Pes nedôveryhodný - nebezpečné správanie k ovciam

Pes nedostatočne naviazaný na ovce

Nestráženie

Ostatné vplyvy

Strata strážneho psa

Prvý rok šteňata strážneho psa

Použitá literatúra

Doslov

19

19

20

21

24

25

25

26

26

27

27

29

29

30

31

31

33

34

35

35

36

42

46

PRVÝ ROK VÝVOJA PASTIERSKEHO STRÁŽNEHO PSA

Vytváranie sociálnych vzťahov - formovanie vernosti					Prejavy dôveryhodnosti	Prejavy stráženia
		Štadium 1	Štadium 2	Štadium 3	Štadium 4	Štadium 5
Novorodenec 0 - 2 týždne	Prechodné obdobie 2 - 3 týždne	Počiatky vytvárania vzťahov, ukončenie odstavenia 3 - 8 týždňov	Ranná mladosť 8 - 16 týždňov	Pôkočilá mladosť, ukončenie puberty 4 - 6 + mesiacov	Dospievanie 6 - 12+ mesiacov	Dospelosť 12+ mesiacov
Šteňa je izolované od vonkajšieho prostredia. Prejavy reflexného správania: kľúčanie, cicanie, vyhľadávanie tepla, lezenie.	Otváranie očí, rast mliečnych zubov, chodenie. Objavujú sa prvky naučeného správania. Matka prestáva reagovať na kľúčanie štenieča.	Začinajú fungovať zmyslové orgány, uši a oči. Pozorovanie iných zvierat na diaľku. Vytvárajú sa prvé sociálne vzťahy významné pre vytvorenie neskôrších väzieb. Konzumácia pevnnej potravy. Súperenie o potravu a zápasenie so súrodencami.	Nastupuje druhá fáza vytvárania sociálnych vzťahov; vznikajú väzby medzi súrodencami a inými druhmi zvierat. Objavujú sa prejavy nadradenosť a podradenosť, žobranie o potravu: sú základom komplexného sociálneho správania dospelého psa. Výber objektov, voči ktorým pes prejavuje takéto správanie je čiastočne ovplyvnené prvými sociálnymi kontaktmi. Pre strážného psa je to obdobie vytvárania väzieb s rozličnými druhami štátu. Kritické obdobie, kedy je šteňa schopné vytvoriť sociálnu väzbu, končí v 16. týždni života.	Počiatky sociálneho správania v druhom štádiu je žiaduce upevniť. Šteňa musí byť vedno so statkom po celý čas a neslobodne mu dovoliť nekontrolované sa stýkať s inými psami alebo ľudmi. Výnimkou je situácia, že šteňa je na pastve s iným, spravidla starším strážnym psom, ktorý hrá úlohu učiteľa. Potulovaniu alebo inému správaniu odpútavajúcemu pozornosť šteňa od statku treba zabrániť.	Prvé prejavy polovného správania a „hry“ pozostávajúce z naháňania, chňapania, trhania vlny, ohýbania uší. Ak sa takéto nežiaduce prejavy vynívajú, upozornia a stanú bežnými, potom ich už psa nemožno odnačiť. Ak sa takéto prejavy neupevnia, potom postupne vymiznú z repertoáru správania šteňa. Začiatok honcovania sučiek, niekedy sprevádzané nepredvídaným správaním, potulovaním, hryzením oviec. Psy sa túmajú za honujúcimi sučkami.	Stráženie a pohlavné dospievanie. Ak sa pes správnym spôsobom naviazal na statok a vymizl u neho prejavy ubližovania ovciam, potom by mal byť dobrým strážcom. Nie je žiaduce, aby prvé kontakty so šelmmami mali väčnejší charakter; pes postupným dospievaniom získá dôveru vo svoje schopnosti.

Začiatok a koniec štadií nie je úplne presne ohrazený vekom. Veková hranica kolíše v medziach normálmu. Vyznačené hranice normálmu slúžia na ilustráciu. Určujú približný vek a prejavy strážneho psa v prvom roku života a služia pre majiteľa psa, aby sa vedel orientovať pri výchove a výcviku.

DOSLOV

(pre tých, ktorí považujú existenciu vlka v českej a moravskej krajine za nemožnú)

Prof. Raymonda Coppingera a jeho manželka se zabývají výzkumem psů a jejich použitím pro ochranu stád před vlky a jinými šelmami více než dvacet let.

V roce 1994 absolvovali cestu po slovenských salaších. Ukázalo se, že pro pastevce ve střední Evropě není třeba chodit za zkušenostmi daleko, stačí jen trochu zapátrat ve vlastních tradicích či tradicích sousedních národů. Pro české chovatele ovcí, jsou asi nejvyužitelnější tradice slovenské.

Vlk spolu s medvědem patří určitě k nejpopulárnějším šelmám. Figuruje v pohádkách a anekdotách, jeho jméno je častým v názvech obcí, najdeme ho i v příslovích. Ve většině případů představuje něco záporného, špatného i přesto, že odborníci shromáždili celou řadu vědeckých poznatků o vlcích a o jejich místě v ekosystémech a jejich přínosu pro les. Vyšla celá řada dobrých knížek, které popisují skutečný život a charakter vlka — vzpomeňme alespoň Farley Mowat — *Nedělejte poplach* a nebo Lopezovu knížku *O vlkoch a ľuďoch*, stále však panuje protivlčí nálada. A to přesto, že v tomto století není doložen ani jeden případ, kdy by vlk napadl a zabil člověka. Přestože v Evropě ročně umírají stotisíce lidí při automobilových haváriích lidé auta milují. Také myslivci v celé Evropě postřelí i zastřelí ročně několik set lidí a přesto — nezdá se že by vůči nim rostla nějaké nenávist.

Vlk je kriticky ohrožený druh prakticky v celé Evropě. Ve většině zemí je vlk celoročně chráněn, ale nejvážnějším problémem v ochraně vlků je dnes pytláctví. V některých zemích se však stále loví. Populace vlků v Karpatech je souvislá. Přesuny na velké vzdálenosti v rámci vlastního teritoria a hledání nových teritorií, což jsou vlastnosti typické pro vlky, vede k tomu, že polské, české, slovenské, ukrajinské a rumunské populace vlků nemohou být posuzovány odděleně. Za této situace jsou vlcí jedné a téžé smečky budou plně chráněni, nebo považováni za škůdce a nemilosrdně hubeni, podle toho, kde se momentálně nacházejí. Tím se ztěžuje stabilizace vl-

čích populací v pohraničních oblastech. Lov rozrušuje větší skupiny vlků a tím se v nich zvyšuje podíl osamocených a zraněných jedinců a mladých nezkušených páru. To jsou však právě typy zvířat, u nichž je daleko větší pravděpodobnost, že začnou lovit dobytek.

Ano — když na to přijde — vlk žere i domácí zvířata. To dělají všechny velké šelmy a dělají to od té doby, co člověk začal domácí zvířata chovat. Tato skutečnost přivádí mezi nepřátele vlků i ty, kteří nepatří mezi myslivce ani mezi milovníky pohádkových hororů. Jsou to především chovatelé ovcí. Je naivní zlobit se na mraky, že z nich padá dešť, je pošetilé nadávat větru, že vyvrací stromy a je rovněž zbytečné nenávidět vlka že žije. Ale je také nerozumné jen pasivně čekat, co se stane zítra a nebo očekávat, že všechny škody, které vlk způsobí někdo nahradí.

Jsou místa kde stáda ovcí i vlci žijí vedle sebe po tisíce let a nevadí si. Tak jako je vhodné zabránit medvědům ničit včeliny, liškám vybírat slepice, tak je vhodné co možná nejvíce zabránit vlkům zabíjet ovce. Tím je neodsuzujme k hladu a strádání, tím neničíme jejich populace, tím jim jenom vymezujeme prostor. Jak se to dá udělat to je zřejmé z této příručky. Jsou to zkušenosti z míst, kde žijí vlci i stáda ovcí, jsou to zkušenosti, které se nesmírně hodí do všech oblastí, kam se vlk navrací. Jsou to především Moravskoslezské Beskydy, Hostýnské vrchy, Bílé Karpaty. Za nedlouho to ovšem může být i záležitost takových oblastí jako je Hrubý Jeseník, Šumava, Novohradské hory a to i přesto, že klasický chov ovcí zde už téměř vymizel.

Ovce patří k horské krajině stejně nerozlučně, jako vlk k přirozenému lesu. V horách, kde žije vlk často prší. Dešť je pro tuto krajinu důležitý, ale (stejně jako vlk) může i škodit. Proti dešti je třeba se bránit, dobrou střechou, proti vlku dobrým psem.

RNDr. Mojmír Vlašín
prosinec 1999

1 EURO

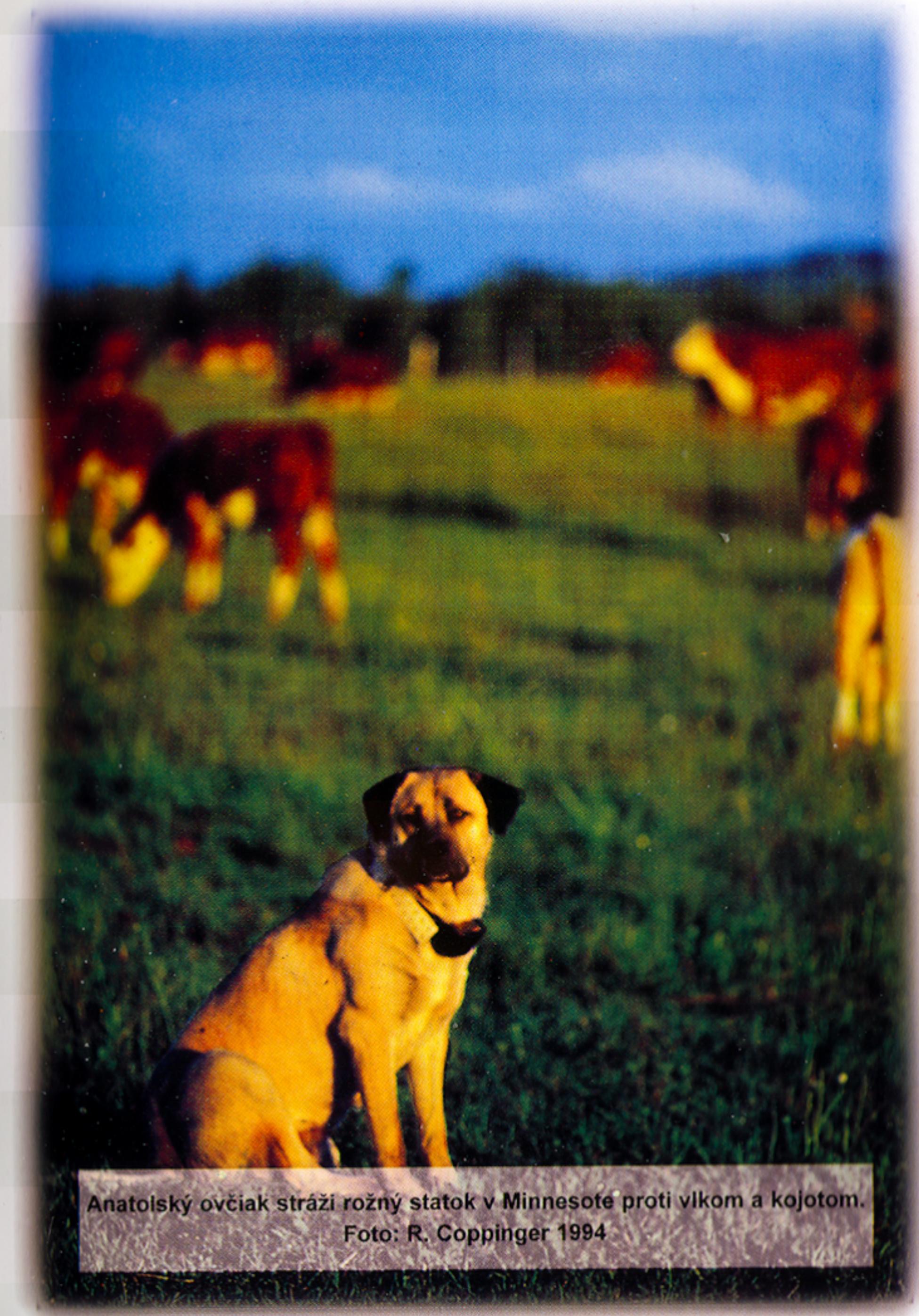
Slavomír Findo

Obnovenie tradície využívania pastierskych strážnych psov

Vydalo ABIES —vydavateľstvo Lesoochranárskeho zoskupenia VLK
082 13 Tulčík 27

tel./fax: 091 — 7789 488, email: wolf@yadium.sk

Vydanie prvé

Anatolský ovčiak stráži rožný statok v Minnesota proti vlkom a kojotom.

Foto: R. Coppinger 1994

